

K₂

12605

2076

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ
ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1951

238

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

K₂ (Δ)

1260J

2076

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ
ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1951

ΚΙΝΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicero) ἐγεννήθη τὴν 3ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π. Χ. πλησίον τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Λατίου Arpinum. Κατήγετο ἐκ γονέων εὐπόρων, ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰππέων (ordo equester), οἱ ὅποιοι κατέβαλλον πᾶσαν φροντίδα, ἵνα τύχη ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως ἀρίστης. Προγόνους ἐπιφανεῖς (nobīles) δὲν εἶχεν, ὥστε δὲν ἠτύχησε νὰ κληρονομήσῃ παρ' αὐτῶν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίας εὐφυΐας, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐθαυμάζετο καὶ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτόν, νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ νὰ γίνῃ *novus homo*, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πᾶς ὅστις ἀνεδεικνύετο διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς.

Νεώτατος ὁ Κικέρων μετέβη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐδιδάχθη ὑπὸ διακεκριμένων διδασκάλων ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν. Ἀλλὰ τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς Ῥώμης ἐθεώρησε στενὸν ἢ φιλομάθειά του καὶ παρεκίνησεν αὐτὸν νὰ ἀναζητήσῃ εὐρύτερους πνευματικούς ὀρίζοντας. Πρὸς τοῦτο ἀπεδήμησε τὸ 79 π. Χ. εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του διὰ τῶν ἀρίστων διδαγμάτων τοῦ ἀναζώντος Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀκμαζούσας τότε ῥητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ῥόδου.

Μετὰ διετεῖς σπουδὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην τὸ 77 π.Χ., ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν, ἑξ ἧς ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Μάρκον καὶ τὴν Τυλλίαν.

Τὸ ῥητορικὸν στάδιον καὶ ἡ ἐν γένει δραῖσις τοῦ Κικέρωνος ἄρχεται κυρίως ἐπὶ τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπικίνδυνον παντοδυναμίαν μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν ῥητόρων δὲν ἐφοβήθη.

Ταχύτατα ἀπέκτησε φήμην ὑπερόχου δικανικοῦ ῥήτορος, διότι διὰ

τῆς ἀπαραμίλλου ῥητορικῆς ἰκανότητός του ἐπετύγχανε τὴν ἀθώωσιν τῶν περισσοτέρων κατηγορουμένων πελατῶν του. Διὰ τοῦτο οἱ συμπολιταὶ του τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐξετίμησαν καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριζον αὐτὸν διὰ τῆς ψήφου των κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου.

Εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ἀνῆλθε βαθμηδόν, ἐκλεγόμενος μὲ μεγάλην πάντοτε πλειονοψηφίαν. Τὸ 75 π. Χ. ἐξελέγη ταμίης (quaestor), τὸ 69 π. Χ. ἀνώτερος ἀγορανόμος (aedilis curulis), τὸ 66 π. Χ. στρατηγός (praetor) καὶ τὸ 63 π. Χ. ὑπάτος (consul). Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ εὗρε τέλος οἰκτρὸν, φονευθεὶς τὸ 43 π. Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς του, διότι ὁ Κικέρων εἶχε γράψει ἐναντίον αὐτοῦ 14 λόγους, τοὺς καλουμένους Φιλίππικούς.

2. Ἔργα τοῦ Κικέρωνος.

Ἔργα τοῦ Κικέρωνος εἶναι: α) *ῥητορικοὶ λόγοι* (oratiōnes), β) *αἱ συγγραφαὶ περὶ ῥητορικῆς* (opēra rhetorica), γ) *αἱ φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ* (scripta ἢ opēra philosophica) καὶ δ) *αἱ ἐπιστολαὶ* (epistulae). Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἀπὸ ἐπόψεως περιεχομένων καὶ μορφῆς εἶναι τὰ ὀνομαστότερα δημιουργήματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ἰδίᾳ δὲ οἱ ῥητορικοὶ του λόγοι, ἐμελεῖτο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἤσκησε δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παιδείας ἐν γένει τῶν νεωτέρων ἔθνῶν. Ὡς ῥήτωρ ὁ Κικέρων ἐθεωρήθη ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς τὸν ὁποῖον παραλληλίζει αὐτὸν ὁ Πλούταρχος.

3. Εἰσαγωγαί.

α) Εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ Κατιλίνα λόγους.

Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ καὶ ἡ τρομοκρατία τοῦ Σύλλα, ἡ ἀνισότης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δυσφορία, ἡ νέκρωσις τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, αἱ συνεχεῖς πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων ἀνὰ τὰς

ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γενικῶς νοσηρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος κατάστασις τοῦ πολιτειακοῦ καθεστώτος ἐν Ῥώμῃ καὶ ἡ διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν ἐδημιούργησαν γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸν ἕξ ἐπισημοῦ πατρικίας οἰκογενείας διαβόητον ἄσωτον Λεύκιον Σέργιον Κατιλίαν, ἵνα μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον ὀφέλη ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας, συνομότην τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτείας κατὰ τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς ἱστορίας εἰδήσεις.

Ὑπατοὶ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 π.Χ., ἦσαν ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων καὶ ὁ Γάϊος Ἀντώνιος. Ἡ ἔγκαιρος δὲ καταγγελία τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν εἰς τὸν γενναῖον ὕπατον Κικέρωνα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ταχεῖαν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ματαίωσιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν τῆς. Διὰ τῶν δραστηρίων δηλ. μέτρων, τὰ ὅποια ἔλαβεν ὁ Κικέρων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν, κατώρθωσε καὶ αὐτοὺς νὰ ἐξοντώσῃ καὶ τὴν πατρίδα του νὰ σώσῃ ἀπὸ βεβαίου ὀλέθρου, ὀνομασθεῖς διὰ τοῦτο *pater Patriae*.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (*M. T. Ciceronis Orationes in Catilinam*).

Τὸν πρῶτον κατὰ Κατιλίαν λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Κικέρων παρόντος καὶ τοῦ Κατιλίαν ἐν τῇ συγκλήτῳ, ἡ ὁποία εἶχε συνέλθει πρὸς τοῦτο τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Στησίου Διός. Διὰ τοῦ λόγου τούτου ἐσκόπει ὁ Κικέρων νὰ παρορμήσῃ τὴν δισταύουσαν σύγκλητον πρὸς λήψιν δραστηριωτέρων μέτρων κατὰ τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες βλέποντες τὴν ἀδράνειαν τῆς πολιτείας ἀπεθρασύνοντο.

Ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησε πρὸς τὸν Δῆμον τὴν ἐπομένην ἡμέραν, τοῦ Κατιλίαν εὐρισκομένου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ συνωμότου Μανλίου, προσεπάθησεν ὁ Κικέρων νὰ διασαφήσῃ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ἀφ' ἐνὸς μὲν καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα τῶν συμπολιτῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ πτοήσῃ τοὺς ἀπομείναντας ἐν Ῥώμῃ συνωμότας, ὥστε νὰ μὴ προβοῦν εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀνακαλύψεως τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν ἔγινε τὴν 3ην Δεκεμβρίου ἐν τῇ συγκλήτῳ, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσε πρὸς τοῦτο ὁ Κικέρων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας. Κατὰ τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὸ ἀδημονοῦν πλῆθος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνεδριάσεως τῆς συγκλήτου διὰ τοῦ τρίτου κατὰ Κατιλίαν λόγου του, τὸν ὅποιον θὰ ἐρμηνεύσωμεν.

Διὰ τοῦ τετάρτου λόγου, τὸν ὅποιον ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὴν

σύγκλητον τὴν 5ην Δεκεμβρίου, ὅτε ἐγένετο συζήτησις περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς εἰς τοὺς συνωμώτας, συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Σιλανοῦ. Οὗτος εἶχε προτείνει νὰ τιμωροῦν οἱ συνωμώται διὰ θανάτου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀποκρούων τὴν ἐπιεικεστέραν πρότασιν τοῦ Γ. Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις εἶχεν εἰσηγηθῆ νὰ παραδοθοῦν εἰς ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν καὶ νὰ ἀπομονωθοῦν ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, δημονομένης ἅμα καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν.

β) Εἰς τὸν ὑπὲρ Ἀρχίου τοῦ ποιητοῦ λόγον.

Ὁ Ἀρχίας, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 120 π. Χ. εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Ἡ μεγάλη αὐτῆ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῆ ἀκμαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἦτο περίφημον κέντρον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, βίου πολυτελοῦς καὶ ἀνέτου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας εἶχεν ὅλα τὰ μέσα νὰ μορφωθῆ ἐπαρκῶς καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ποιητικὴν του ἰδιοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς καὶ ἀπέσπασεν ἔνωρίτατα τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν συγχρόνων του.

Ἄλλ' ἢ Ἀντιόχεια δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ποιητὴν εἰρήνην καὶ διαρκῆ ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας ἐγκατέλειψε τὴν Συρίαν καὶ περιηγήθη διαδοχικῶς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Παντοῦ ἐθανυμάσθη τὸ ποιητικόν του ἄλαντον. Ὁ Τάρας, τὸ Ῥήγιον, ἡ Νεάπολις ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν ἀφθόνους τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ τὸν ἐνέγραψαν τιμῆς ἔνεκα εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Τέλος διητυθύνθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, τὴν Ῥώμην, ὅπου ἔφθασε τὸ ἔτος 102 π. Χ. ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μαρίου καὶ Κάτλου.

Ὁ Ἀρχίας ἐφιλοξενήθη ἐν Ῥώμῃ παρὰ τῇ μεγάλῃ οἰκογενείᾳ τῶν Λουκούλλων. Οἱ Λούκουλλοι, θανμασταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ γνώσται τῆς Ἑλληνικῆς, περιέβαλον μὲ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν τὸν ποιητὴν, τὸν ἐκράτησαν εἰς τὸν οἶκόν των καὶ τοῦ παρέσχον τὴν ὑψηλὴν των προστασίαν. Ὁ Ἀρχίας δὲν ἀπεμακρύνθη ἔκτοτε ἐκ τῆς Ῥώμης, εἰ μὴ ὁσάκις ἠκολούθησε τοὺς προστατάς του, καὶ ἰδίως τὸν Μάρκον Λούκουλλον, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς εἶχεν ἰδιαίτερον σύνδεσμον, εἰς τὰς ἐκστρατείας των καὶ ἄλλα ταξίδια.

Καθὼς μανθάνομεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ, ὁ Ἄρχι-
 χίας ὕμνησε τὸν πόλεμον τοῦ *Μαρίου κατὰ τῶν Κίμβρων* καὶ τὸν
Μιθριδατικὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν εἰς τῶν προστατῶν
 του, ὁ Λεύκιος Λούκουλλος. Τέλος δὲ ἤρχισε νὰ γράφῃ ποίημα ἀναφε-
 ρόμενον εἰς τὴν *ὑπατείαν τοῦ Κικέρωνος*. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο
 δὲν ἐτελείωσεν ὁ ποιητής. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ἄρχιου δὲν
 σφύζεται οὔτε εἰς στίχος. Ὑπὸ τὸ ὄνομά του φέρονται μόνον 35 *ἐπι-
 γράμματα*, ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης των ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ ποιητικὴ
 ἀξία των εἶναι μετριωτάτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 66 π. Χ. ἐψηφίσθη ἐν Ῥώμῃ νόμος ὑπὸ τοῦ δημά-
 χου Γαίου Παπίου (lex Papia de civitate Romāna), διὰ τοῦ ὁποῖου
 ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ξένους (peregrīnos) νὰ διαμένουν ἐν Ῥώμῃ. Ὁ-
 φείλε λοιπὸν καὶ ὁ Ἄρχιχας νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥώμην, ἂν ἀπεδει-
 κνύετο, ὅτι δὲν ἦτο ῥωμαῖος πολίτης. Τὸ 62 π. Χ. κατηγορήθη ὑπὸ τι-
 νος Γραττίου (Grattius), ὅτι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει νομίμως τὰ πολιτικὰ
 δικαιώματα τοῦ ῥωμαίου πολίτου.

Ἡ κατηγορία ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἄρχιχας
 ἀπὸ τὸ 89 π. Χ. μέχρι τοῦ 62 δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῶν τι-
 μητῶν (censores), διὰ νὰ ἀπογραφῇ, οὔτε εἰς φυλὴν (tribus) εἶχε κα-
 ταλεχθῆ, οὔτε εἰς λόχον (centuriæ), οὔτε εἶχεν ἀσκήσει ποτὲ τὸ ὕψι-
 στον δικαίωμα τοῦ ῥωμαίου πολίτου, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου.

Πράγματι ὁ Ἄρχιχας δὲν εἶχε προσέλθει εἰς τοὺς τιμητὰς κατὰ τὰ
 ἔτη 86 καὶ 70, ὅτε εἶχε γίνεαι ἡ τίμησις (census) τῶν πολιτῶν, καὶ
 τοῦτο, διότι ἔτυχε νὰ μὴ εὐρίσκειται ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ
 τοῦ Λουκούλλου.

Τὸν κατηγορούμενον ποιητὴν ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ Κικέρων
 ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ διότι
 ἤθελε νὰ περιποιηθῆ καὶ νὰ φανῆ εὐάρεστος πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς
 φίλους καὶ προστάτας τοῦ ποιητοῦ, τοὺς Λουκούλλους.

Δὲν εἶναι ἐπισημῶς μεμαρτυρημένον, ἂν ὁ Ἄρχιχας ἠθφώθη ἐκ
 τοῦ γεγονότος ὅμως, ὅτι οὗτος παρέμεινεν ἐν Ῥώμῃ καὶ μετὰ τὴν
 δίκην, συνάγεται, ὅτι ὁ Κικέρων διὰ τῆς σθεναρᾶς καὶ γλαφυρᾶς
 συνηγορίας του ἐπέτυχε τὴν ἀθώωσίν του.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

Quam in contione quo die Allobroges indicarunt habuit.

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, 1
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium cla- 1
rissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, ho-
dierno die deorum immortalium summo erga vos amore, labo-
ribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac paene
ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac restitutam
videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ii 2
dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur, quod sa-
lutis certa laetitia est, nascendi incerta condicio, et quod sine
sensu nascimur, cum voluptate servamur, profecto, quoniam
illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolen-
tia famaue sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in
honore debet is, qui eandem hanc urbem conditam amplifi-
catamque servavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac
moenibus subiectos prope iam ignes circumdatosque restinxi-
mus, idemque gladios in rem publicam dstrictos rettudimus
mucronesque eorum a iugulis vestris deiecimus. Quae quoniam 3
in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me, vobis iam
exponam breviter, Quirites, ut et quanta et quam manifesta,
et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos, qui et igno-
ratis et expectatis, scire possitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum,
sceleris sui socios huiusce nefarii belli acerrimos duces Romae
reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum

- 2 in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam — non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit — sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuuratorum manum simul exituram aut eos, qui restitissent,
- 4 infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romæ remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti vestræ provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives eodemque itinere [cum litteris mandatisque] ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum esse T. Volturcium, atque huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam ab dis immortalibus, [ut] tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno
- 5 die L. Flaccum et C. Pomptinum prætores, fortissimos atque amantissimos rei publicæ viros, ad me vocavi, rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de re publica præclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum advesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interessent. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerant, et ego ex præfectura Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicæ præsidio, cum gladiis miseram.
- 6 Interim tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem Mulvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a nostris. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris.

Tum interventu Pomptini atque Facci pugna, quæ erat com- 3
missa, sedatur. Litteræ, quæcumque erant in eo comitatu, integri-
signis prætoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum
iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum
improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium, statim ad
me, nihil dum suspicantem vocavi; deinde item accersitus est L.
Statilius, et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus
venit, credo quod in litteris dandis præter consuetudinem pro-
xima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis 7
viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras
a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne, si nihil
esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati
videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico non
ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quiri-
tes, si ea quæ erant ad me delata, reperta non essent, tamen
ego non arbitrabar in tantis rei publicæ periculis esse mihi
nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem cele-
riter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrog- 8
um C. Sulpicium prætorem, fortem virum, misi, qui ex ædi-
bus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille ma-
ximum sicarum numerum et gladiatorum extulit.

Introduxi Volturcium sine Gallis; fidem publicam iussu 4
senatus dedi; hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indi-
caret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, ab
P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut ser-
vorum præsidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exer-
citu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus
partibus, quem ad modum discriptum distributumque erat, incen-
dissent cædemque infinitam civium fecissent, præsto esset ille,
qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducibus coniun-
geret. Introducti autem Galli ius iurandum sibi et litteras ab 9
Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt,
atque ita sibi ab his et a L. Cassio esse præscriptum, ut equi-
tatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias
non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fati Sibyl-
linis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium,

ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset
 necesse; Cinnam ante se et Sullam fuisse. Eundemque dixisse
 fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque impe-
 rii, qui esset annus decimus post virginum absolutionem, post
 10 Capitoli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego
 cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis
 Saturnalibus cædem fieri atque urbem incendi placeret, Cethe-
 5 go nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites,
 tabellas proferri iussimus, quæ a quoque dicebantur datæ. Pri-
 mum ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidi-
 mus, legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui
 et populo sese, quæ eorum legatis confirmasset, facturum esse;
 orare, ut item illi facerent, quæ sibi eorum legati receperant.
 Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac siccis,
 quæ apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se
 semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litte-
 ris debilitatus atque abiectus conscientia repente conticuit. Intro-
 ductus est Statilius; cognovit et signum et manum suam. Reci-
 tatæ sunt tabellæ in eandem fere sententiam; confessus est.
 Tum ostendi tabellas Lentulo et quæsivi cognosceretne signum.
 Adnuit «Est vero», inquam, «notum quidem si-
 gnum, imago avi tui, clarissimi viri, qui
 amavit unice patriam et cives suos; quæ
 quidem te a tanto scelere etiam muta revo-
 11 care debuit». Leguntur eadem ratione ad senatum Allo-
 brogum populumque litteræ. Si quid de his rebus dicere vellet,
 feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem
 aliquando, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quæs-
 sivit a Gallis, quid sibi esset cum eis, quam ob rem domum
 suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter con-
 stanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venis-
 sent, quæsissentque ab eo, nihilne secum esset de fati Sibylli-
 nis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiæ
 vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiri, repente præter
 opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium
 illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter

vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litteras proferrī atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: « Quis sim, scies ex eo, quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita, quem in locum sis progressus. Vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum ». Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex eis, quæ Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa re publica quid fieri placeret. dictæ sunt a principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla varietate est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus prætores, quod eorum opera forti fidelique usus essem merito ac iure laudantur. Atque etiam viro forti, collegæ meo, laus impertitur, quod eos qui huius coniurationis participes fuissent, suis et a rei publicæ consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentibus erant, in custodiam traderentur; atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procuracionem incendendæ urbis depoposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est

ex iis colonis, quos Pæsulas L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum pœna re publica conservata reliquorum
 15 mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberassem». Quæ supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceteræ bene gesta, hæc una conservata re publica constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indicis, confessionibus suis, iudicio senatus non modo prætoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quæ religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimi-
 16 que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassii adipem nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus. sed tam diu, dum urbis mœnibus continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret,
 17 vigilaret, laboraret; frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc

ego hominem, tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulsem (dicam id, quod sentio, Quirites), non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulsem. Non ille nobis Saturnalia constituisset, neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicæ denuntiavisset neque commisisset ut signum, ut litteræ suæ testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam hæc tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam hæc omnia Quirites, ita sunt a me admini- 8
strata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta, et 18
provisa esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita præsentibus his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque cæli, ut fulminum iactus, ut terræ motus relinquam, ut omittam cetera, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, quod sum dicturus, neque prætermittendum neque relinquendum est.

Nam profecto memoria tenetis Cotta et Torquato consulibus 19
complures in Capitolio res de cælo esse percussas, cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuæ veterum hominum deiectæ et legum æra liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactantem uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, cædes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac

domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare
 dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine
 20 prope fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tum et ludi
 per decem dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandos deos
 pertineret, prætermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis
 facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat,
 ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum,
 quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore
 ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque
 imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspicere
 possent. Atque id signum collocandum consules illi locaverunt;
 9 sed tanta fuit operis tarditas, ut neque superioribus consulibus
 21 neque nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest
 esse, Quirites, tam aversus a vero, tam præceps, tam mente
 captus, qui neget hæc omnia, quæ videmus, præcipueque hanc
 urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? E-
 tenim, cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitum rei
 publicæ comparari, et ea per cives, quæ tum propter magnitu-
 dinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo
 cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis.
 Illud vero nonne ita præsens est ut nutu Jovis Optimi Maximi
 factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo
 iussu et coniurati et eorum indices in ædem Concordiæ duce-
 rentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque
 ad vos senatumque converso omnia et senatus et vos, quæ erant
 contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis.
 Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non
 solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis
 atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati.
 22 Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam et non
 sim ferendus; ille, ille Jupiter restitit; ille Capitolium, ille
 hæc templa, ille cunctam urbem; ille vos omnes salvos esse vo-
 luit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, vo-
 luntatemque suscepi atque ad hæc tanta indicia perveni. Iam
 vero (in illa Allobrogum sollicitatione), ab Lentulo ceterisque
 domesticis hostibus tam dementer tantæ res creditæ et ignotis

et barbaris commissæque litteræ numquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens una restat, quæ bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint?

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria suppli-
 catio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac libe-
 ris vestris. Nam multi sæpe honores dis immortalibus habiti
 sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim
 estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine cæde
 sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno to-
 gato duce et imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites,
 omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas
 quas vosmet ipsi meministis atque vidistis. L. Sulla, P. Sulpi-
 cium oppressit; C. Marium custodem huius urbis, multosque for-
 tes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Gn. Octa-
 vius consul armis expulit ex urbe collegam; omnis hic locus
 acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit po-
 stea Cinna cum Mario; tum vero clarissimis viris interfectis lu-
 mina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriæ crudelita-
 tem postea Sulla; ne dici quidem opus est, quanta deminutione
 civium et quanta calamitate rei publicæ. Dissensit M. Lepidus
 a clarissimo et fortissimo viro, Catulo; attulit non tam ipsius
 interitus rei publicæ luctum quam ceterorum. Atque illæ tamen
 omnes dissensiones erant eius modi, quæ non ad delendam, sed
 ad commutandam rem publicam, pertinerent. Non illi nullam
 esse rem publicam, sed in ea, quæ esset, se esse principes, neque
 hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt.
 Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei
 publicæ quæsivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione con-
 cordiæ sed internecone civium diiudicatæ sint. In hoc autem
 uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello,

quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Cethego, Cassio constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi omnes conservaremini et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinite cædi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.

- 11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis præ-
 26 mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo præterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia condi et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique eius modi, quod etiam minus digni adsequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero æternam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terræ, sed cæli regionibus terminaret, alter eiusdem imperii domicilium sedesque servaret. Sed quoniam ea-
 12 rum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna atque condi-
 27 cio quæ illorum, qui externa bella gesserunt, quod mihi cum iis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent ego providi, ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quæ me semper tacitâ defendet, magna vis conscientiæ, quam qui neglegunt, cum me violare volent se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ
 28 cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus.

Quod si omnis impetus domesticorum hostium, depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiæ periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitæ fructum possit adquiri, cum præsertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, 29 ut ea, quæ gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quæ gesserim, curemque ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen æque ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

PRO ARCHIA POËTA ORATIO

- 1 1 Si quid est in me ingenii iudices, quod sentio quam sit exiguum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse versatum, aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis ac disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis et pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox huius hortatu præceptisque conformata non nullis aliquando salutis fuit, a quo id accepimus, quo ceteris optulari et alios servare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, et opem et salutem ferre debemus. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenii neque hæc dicendi ratio aut disciplina, ne nos quidem huic uni studio penitus umquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se continentur.
- 2 3 Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud prætorem populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices, tanto conventu hominum ac frequentia hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat, quæso a vobis, ut in hac causa mihi

detis hanc veniam accommodatam huic reo, vobis, quem ad modum spero, non molestim, ut me pro summo poëta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique prætore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius, et in eius modi persona, quæ propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, uti prope novo quodam et inusitato genere dicendi. Quod si mihi a vobis tribui concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit civis, a numero civium, verum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

Nam, ut primum ex pueris excessit Archias atque ab eis artibus quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiæ, — nam ibi natus est loco nobili, — celebri quondam urbe et copiosa atque eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluenti, celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit. Post in ceteris Asiæ partibus cunctaque Græcia sic eius adventus celebrabantur, ut famam ingenii expectatio hominis, expectationem ipsius adventus admiratioque superaret. Erat Italia tum plena Græcarum artium ac disciplinarum, studiaque hæc et in Latio vehementius tum colebantur quam nunc eisdem in oppidis, et hic Romæ propter tranquillitatem rei publicæ non neglegebantur. Itaque hunc Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque præmiis donarunt, et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famæ cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo. Nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Et erat hoc non solum ingenii ac litterarum, verum etiam naturæ atque virtutis, ut domus, quæ huius adulescentiæ prima patuit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello, illi Numi-

dico, et eius Pio filio, audiebatur a M. Aemilio, vivebat cum Q. Catulo et patre et filio, a M. Crasso colebatur. Lucullos vero et Drusum et Octavios et Catonem et totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, adiciebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere atque audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant.

- 4 Interim satis longo intervallo, cum esset cum M. Lucullo in Siciliam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum esset civitas æquissimo iure ac fœdere, adscribi se in eam civitatem voluit, idque cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate et gratia Luculli
- 7 ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege et Carbonis, si qui fœderatis civitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud prætorem essent professi. Cum hic domicilium Romæ multos iam annos haberet, professus est apud prætorem Q. Metellum, familiarissimum suum.
- 8 Si nihil aliud nisi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gratti, potest? Heracleæne esse tum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate et religione et fide, M. Lucullus, qui se non opinari, sed scire, non audisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, huius iudicii causa cum mandatis et cum publico testimonio venerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes? Est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non possumus, et de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare, et, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii ius iurandum fidemque, ea, quæ depravari nullo modo possunt, repudiare,
- 9 tabulas, quas, idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romæ non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocavit? An non est professus? Immo vero eis tabulis professus, quæ solæ ex illa professione collegioque prætorum obtinent publi-

carum tabularum auctoritatem. Nam, cum Appii tabulæ negle- 5
gentius adservatæ dicerentur, Gabinii, quam diu incolumis
fuit, levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fi-
dem resignasset, Metellus, homo sanctissimus modestissimusque
omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem et
ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse di-
xerit. His igitur in tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii
videtis.

Quæ cum ita sint, quid est, quod de eius civitate dubitetis, 10
præsertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus?
Etenim cum mediocribus multis et aut nulla aut humili aliqua
arte præditis gratuito civitatem in Græcia homines impertie-
bant, Reginos credo aut Locrenses aut Neapolitanos aut Taren-
linos, quod scænicis artificibus largiri solebant, id huic summa
ingenii prædito gloria noluisse! Quid? cum ceteri non modo
post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo mo-
do in eorum municipiorum tabulas inrepserunt, hic, qui ne uti-
tur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Hera-
cliensem esse voluit, reicietur? Census nostros requiris. Scilicet; 11
est enim obscurum proximis censoribus hunc cum clarissimo
imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum
eodem quæstore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam
populi partem esse censam. Sed, quoniam census non ius civita-
tis confirmat ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita
se iam tum gessisse, pro cive, eis temporibus is, quem tum cri-
minaris ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure es-
se versatum, et testamentum sæpe fecit nostris legibus, et adiit
hereditates civium Romanorum et in beneficiis ad ærarium
delatus est a L. Lucullo pro consule. Quære argumenta, si quæ
potes; numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio
revincetur.

Quæres a nobis, Gratti, cur tanto opere hoc homine delecte- 6
mur. Quia suppeditat nobis, ubi et animus ex hoc forensi strepitu 12
reficiatur, et aures convicio defessæ conquiescant. An tu existi-
mas aut suppetere nobis posse, quod cotidie dicamus in tanta
varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus, aut ferre

animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studiis esse deditum. Ceteros pudeat, si qui ita se litteris abdidierunt, ut nihil possint ex eis neque ad communem adferre fructum neque in adspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius umquam me tempore aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique
 13 somnus retardarit? Qua re quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure suscenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviiis, quantum denique alveolo, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero?

Atque hoc eo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis hæc quoque crescit oratio et facultas, quæ quantacumque in me est, numquam amicorum periculis deficit. Quæ si cui levior videtur, illa quidem certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam, nisi multorum præceptis multisque litteris
 14 mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem, in ea autem persequenda omnis cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsilii parvi esse ducenda, numquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum hominum cotidianos impetus obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quæ iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Græci et Latini reliquerunt! quas ego mihi semper in administranda re publica proponens animum et mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.

7 Quæret quispiam: «quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes
 15 litteris proditæ sunt, istane doctrina, quam tu effers laudibus eruditi fuerunt?» Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo

ac virtute fuisse et sine doctrina et naturæ ipsius habitu prope divino per se ipsos et moderatos et graves extitisse fateor; etiam illud adiungo, sæpius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego hoc contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere. Ex hoc esse hunc numero quem patres nostri vident, divinum hominem, Africanum, ex hoc 16 C. Lælium, L. Furium, moderatissimos homines et continentissimos, ex hoc fortissimum virum et illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem, qui profecto si nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adiuvarentur, numquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam ceteræ neque temporum sunt neque ætatum omnium neque locorum; at hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solacium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Quod si ipsi hæc neque attingere neque sensu nostro gustare 8 possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. 17 Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus; nos animorum incredibiles motus celebritatemque ingeniorum neglegemus? Quotiens ego hunc Archiam vidi, iudices,—utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc 18 novo genere dicendi tam diligenter attenditis,—quotiens ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de eis ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore, quotiens revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis! Quæ vero accurate cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem

perveniret. Hunc ego non diligam, non admirer, non omni ratione defendendum putem?

- Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia ex doctrina et præceptis et arte constare, poëtam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. Qua re suo iure noster ille Ennius «sanctos» appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono
- 19 atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poëtae nomen, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae sæpe immanes cantu flectuntur atque consistunt; nos instituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt, permulti alii præterea pugnant inter se atque contendunt.
- 9 Ergo illi alienum, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt; nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est repudiabimus. Præsertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam? Nam et Cimbricas res adulescens attigit et ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus
- 20 fuit. Neque enim quisquam est tam aversus a Musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum præconium facile patiat. Themistoclem illum, summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret; «eius, a quo sua virtus optime prædicaretur». Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio
- 21 putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum vero bellum magnum atque difficile et in multa varietate terra marique versatum totum ab hoc expressum est. Qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustant. Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum, populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit, po-

puli Romani laus est urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio atque totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam; nostra semper feretur et prædicabitur L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis, nostra sunt tropæa, nostra monumenta, nostri triumphii. Quæ quorum ingeniis efferuntur, ab eis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Ennius, itaque 22 etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. At eis laudibus certe non solum ipse, qui laudatur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. In cælum huius proavus Cato tollitur; magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rudinum hominem, maiores nostri in civitatem 10 receperunt; nos hunc Heracliensem multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum de nostra civitate eiciemus?

Nam, si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis ver- 23 sibus percipi quam ex Latinis, vehementer errat, propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur. Qua re, si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quo hominum nostrorum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare, quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt, tum eis certe, qui de vita gloriæ causa dimicant, hoc maximum et periculorum incitamentum est et laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur! atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum astitisset: «o fortunate» inquit, «adulescens, qui tuæ virtutis Homerum praeconem inveneris!» Et vere. Nam, nisi Ilias 24 illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adæquavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites dulcedine quadam gloriæ

commoti, quasi participes eiusdem laudis magno illum clamore approbaverunt?

- 25 Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hispanos donaret et Gallos, credo, hunc petentem repudiasset; quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus poëta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset, tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex eis rebus, quas tum vendebat, iubere ei præmium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poëtae duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucullos impetravisset? qui præsertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poëtis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum tamen aures suas dederet.
- 11 Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in eis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac se nominari volunt. Decimus quidem
- 27 Brutus, summus vir et imperator, Accii, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Iam vero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Qua re, in qua urbe imperatores prope armati poëtarum nomen et Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a poëtarum salute abhorrere.
- 28 Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo et de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus atque inchoavit.

Quibus auditis, quod mihi magna res et iucunda visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat præter hanc laudis et gloriæ; qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo et tam brevi tantis nos in laboribus exer-²⁹ ceamus? Certe, si nihil animus præsentiret in posterum, et si, quibus regionibus vitæ spatium circum scriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret neque tot curis vigillisque angeretur nec totiens de ipsa vita dimicaret. Nunc insidet quædam in optimo quoque virtus, quæ noctes ac dies animum gloriæ stimulis concitat atque admonet non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam.

An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in re ¹² publica atque in his vitæ periculis laboribusque versamur, ut ³⁰ cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An statuas et imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerunt; consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus summis ingeniis expressam et politam? Ego vero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc vero sive a meo sensu post mortem abfutura est, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, et aliquam animi mei partem pertinebit, nunc quidem certe cogitatione quadam spe- que delector.

Qua re conservate, iudices, hominem pudore eo, quem ami-³¹ corum videtis comprobari cum dignitate, tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis, causa vero eius modi, quæ beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res

gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudis datum esse profitetur estque ex eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitare violatus esse videatur.

- 32 Quæ de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus; quæ a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipso studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.
-

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. bona-ōrum=τὰ ἀγαθὰ. fortunæ (πληθ.) τὰ τῆς τύχης, περιουσία. summo amore (ἀφαιρ. ἀναγκ. αἰτ.). hodiernus, ἐπίθ. σημερινός. fāuces-ium=μόνον πληθ. ὁ φάρυγξ. fatum-i=τὸ πεπωμένον, μοῖρα. ereptam, παθ. μετχ. eripior=ἐξαπαράζομαι, restituo, ρ. ἀποκαθίσταμαι. vobis=δοτ. χαριστ. Quirites-ium=ὦ Κυρίται· ἡ ὄν. ἐν. Quiris ἢ Quiritis, γεν. Quiritis· οὕτως ὠνομάζοντο κατ' ἀρχὰς οἱ μετοικήσαντες εἰς Ῥώμην Σαβίνοι, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων, οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς πόλεως Cures τῆς Σαβινικῆς χώρας. Συναποτελέσαντες δὲ μίαν μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης κατοίκων πολιτείαν, ὠνομάζοντο porūlus Romānus Quiritesque. Βραδύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Quirites δηλοῦνται πάντες οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἰθαγενεῖς καὶ ἐπήλυδες.

2. Quam illi (dies). salutis certa lætitia=κατ' ἔννοιαν· ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εἶναι δικαιολογημένη, διότι ἐσώθημεν ἐξ ἀπειλήσαντος ἡμᾶς κινδύνου, ἐν ᾧ nascendī condicio incerta, διότι εἶναι ἀβέβαιον ἂν γεννώμεθα ὑπὸ καλοῦς ἢ κακοῦς οἰωνοῦς. sustulimus παρακ. tollo=ἀναβιάζω, αἴρω. conditam=παθ. μετ. condo=ἰδρῶ, θεμελιῶ. amplificātam τοῦ amplifico=ἔ. (α') ἐπαυξάνω, μεγαλύνω. delūbrum-i=ἴερον (μικρόν). subiectos (ignes)=ὑποβεβλημένα πυρὰ. circumdatosque=καὶ τὰ τεθειμένα περὶ τὴν πόλιν. destringo-strinxi-strictum (γ')=ἀποσπῶ, σύρω τὸ ξίφος. retundo-di-ūsum-(γ')=ἀποστομῶ, ἀμβλύνω. mucro-ōnis=ἡ αἰχμή. iugūlum-i=ὁ λαιμός. deicio (de-iacio)=ἀποστρέφω.

3. *illustro* = διασαφηνίζω. *patefacta* τοῦ *patefio* = φανεροῦμαι. *comperta* μετοχ. τοῦ *comperio* = ἐπιβεβαιοῦμαι. *manifestus*, ἐπίθ. φανερός. *investigo*, ῥ. (α') = ἀνιχνεύω, ἀνακαλύπτω. *comprehensa* τοῦ *comprehendor* = συλλαμβάνομαι (πιάνομαι). ἡ φ. σ. *expromam...* ut possitis scire vos qui ignoratis et expretatis, et quanta et quam manifesta et qua ratione investigata et comprehensa sint. principio ὡς ἐπίρ. ἐν πρώτοις. *erupit* = τοῦ ῥ. *erumpo-ūri-urptum* (γ') = ἔξορμῶ. ἐνταῦθα ut *erupit* = ὅτε ἔξεδιώχθη. *nefarius*, ἐπίθ. ἄρρητος, ἀνόσιος. *Romæ*, γεν. δηλοῦσα ἐν τόπῳ στάσιν. *absconditus-a-um* = ἀπόκρυφος, σκοτεινός. *acerrimos duces*: τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Λέντιος, ὁ Κέθηγος, ὁ Στατίλιος κλπ.

Κεφάλαιον 2.

eicio (*ex-iacio*) = ἐκβάλλω. *vereor*, ἀποθ. -*itus sum-ēri* = φοβοῦμαι. *extermīno*, ῥ. (α') = ἔξορίζω. *simul*, ἐπίρ. = ὁμοῦ, ἅμα. *exitūram* (*esse*) ὑποκ. αὐτοῦ *relīquam coniuratorum manum*. *manus* (δ') = χεῖρ, πληθος. *ac* = καί. *debilis-is* ἐπίθ. = παραλελυμένος, ἀσθενής.

4. *atque* ἐνταῦθα = ἀλλά. *ut vidī... esse et remansisse*. *remaneo*, ῥ. (β') = διαμένω. *in eo* = εἰς τὴν ἐξῆς ἀσχολίαν. *consumpsi* τοῦ ῥ. *consumo* (γ') = καταναλίσκω. *quid agerent, quid molirentur* = τί ἐπραττον, τί ἐμηχανῶντο. *molior-itus sum* (δ') μηχανῶμαι. *minorem fidem faceret* = θὰ ἐνεποίει πολὺ μικρὰν πίστιν. *ut tum demum... providerētis... cum... videretis* = ὥστε τότε μόνον διὰ τῶν ψυχῶν (σοβαρῶς) περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας θὰ προνοήσετε, ὅταν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (χειροπιαστὰ) αὐτὸ τοῦτο τὸ κακὸν θὰ ἐβλέπετε. *tumultus* (δ') = θόρυβος, πανικός. *bellum transalpinum* ἀντὶ *bellum in Gallia transalpina* = πόλεμος ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. *esse sollicitatos* = οἱ παρεκινήθησαν (ἵνα συμμετάσχουν τῆς συνωμοσίας). *eodemque itinēte* = καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πορείαν (τῆς ἐπιστροφῆς οἴκαδε). *manifesto*, ἐπίρ. = φανερῶς. *deprehendor* = καταλαμβάνομαι ἐπ' αὐτοφώρῳ. *mandatum-i* (*mando*) = παραγγελία, ἐντολή· αἱ προφορικαὶ παραγγελίαι δίδονται πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, ἐν περιπτώσει συλλήψεως τῶν ἀπεσταλμένων καὶ κατασχέσεως τῶν ἐπιστολῶν (πρβλ. *verba volant, scripta manent*). *comes-itis* = συνοδοιπόρος. *facultas-atis* = εὐκαιρία. *oblātum* (*esse*)

τοῦ ῥ. *offĕro* = προσφέρω. *tota res*, ἡ συνωμοσία ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν πειστηρίων. *tumultus Gallicus* = ἀναστάσις καὶ πανικός ὁμοιος πρὸς τὸν προκληθέντα ἐν Ῥώμῃ τῷ 373 π. Χ., ὅτε εἰσέβαλον οἱ Γαλάται εἰς Ῥώμην (ὁ Βρέννος). *legati Allobrogum* = οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, οἵτινες ἐπιστρέφοντες διὰ τῆς Ἑτρούριας εἰς τὴν πατρίδα των θὰ διήρχοντο κατ' ἐντολὴν τοῦ Λέντλου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν ἀπὸ τὴν πόλιν *Faesūlas*, ἵνα συναντήσουν τὸν ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένον ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας καὶ συνεννοηθοῦν πληρέστερον μετ' αὐτοῦ. *T(itus) Volturcius* = ὁ Τίτος Οὐολτούρκιος εἰς τῶν συνωμοτῶν.

5. *hesterno die* = κατὰ τὴν χθεσινὴν ἡμέραν. *amantissimos rei publicæ viros* = τὰ μάλιστα ἀγαπῶντας τὴν πολιτείαν ἄνδρας. *qui sentīrent* = *cum ii sentirent*. *omnia de re publica praeclara et egregia sentirent* κατ' ἐννοιαν: ἔτρεφον τὰς καλυτέρας διαθέσεις διὰ τὴν πρόοδον τῆς πολιτείας. *recusatio-onis* = ἄρνησις, ἀντίρρησης. *mora-æ* = ἡ ἀναβολή. *negotium-ii* = τὸ ἔργον (δηλ. σύλληψιν τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ τοῦ Τίτου Οὐολτούρκιου καὶ τὴν κατάσχεσιν τῶν κομιζομένων ὑπ' αὐτῶν ἐπιστολῶν). *bipartīto ἐπίρ.* = δίχα, εἰς δύο μέρη. *cum advesperascēret* = ὅτε ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. *occulte* = ἐπίρ. κρυφίως. *interesset τοῦ ῥ.* *intersum* = παρεμβάλλομαι. *eodem (loco)*. *suspicio-onis* = ἡ ὑποψία. *complures* = πλείστους. *delectus*, παθ. μετχ. *delīgogor* = ἐκλέγομαι. *opĕra-æ* = ἡ ἐργασία, ἡ ὑπηρεσία. *adsidue ἐπίρ.* = συνεχῶς. *pons Mulvius* = ἡ Μουλούτα γέφυρα κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως, δι' ἧς θὰ διήρχοντο οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων πρὸς συνάντησιν τοῦ Κατιλίνα. *ex praelectura Reatīna* = ἐκ τῆς Ῥεατίνης ἐπαρχίας. *Reāte* = τὸ Ῥεάτιον, πόλις τῆς Σαβινικῆς χώρας, ἣτις ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἔγινε *praelectura*, ἣτοι ἐπαρχία, ἧς προϊστάτο ὁ ἐκ Ῥώμης ἀποστελλόμενος ἐκάστοτε ἀρχὸν δικαιοδότης· οἱ κάτοικοι τῶν τοιούτων πόλεων ἦσαν *cives sine suffragio* = πολῖται ἄνευ ψήφου. *tertia fere vigilia exacta* = ὅτε σχεδὸν εἶχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρουρά, ἣτοι τὴν 3ην μεταμεσονύκτιον· ἡ ὑπηρεσία τῶν νυκτοσκοπῶν (κοινῶς βάρδια, νούμερο) ἦτο τρίωρος, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 6ης μ. μ. ὥρας. Οὕτω τὸ δωδεκάωρον τῆς νυκτὸς διηρεῖτο εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη (*prima vigilia... quarta vigilia*: πρβλ. βίγλα, ἡμεροβίγλι).

Κεφάλαιον 3.

6. *ingrēdi* ἀπαρ. τοῦ *ingredior* = εἰσβαίνω. *in eos* = *contra eos*. *ignōtor* (α') = ἀγνοοῦμαι. *interventus-us* = ἐπέμβασις. *sedor* (α') = καταπαύομαι. *intēgris signis* = μετ' ἀθίκτων σφραγίδων. *cum dilucēsceret* = ὅτε πλέον ὑπέφωσκα. *machinātor-ōris* = ὁ μηχανορράφος. *statim* = ἀμέσως, παραροῆμα. *nihil dum suspicantem* = οὐδὲν ἀκόμη ὑποπτεύοντα (ὅπως ἀνύποπτον). *item* ἐπίρ. = ὁμοίως. *accerso* ἢ *arcesso* -ssīvi -ssitum (γ') = προσκαλῶ. *tarde* ἐπίρ. = βραδέως. *in litteris dandis* = ἐν τῷ διδόναι τὰς ἐπιστολάς, ἔλξις γερουνδιακῆ ἀντι τοῦ οὐδέποτε λεγομένου *in dando litteras*. *præter consuetudinē vigila* (νϛ) *rat* = παρὰ τὴν συνήθειάν του εἶχεν ἀγρυπνήσει ὑπαινίσσεται εἰρωνικῶς τὴν ὑπερβολικὴν νοηθρότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν πρὸς τὸν ὕπνον ἀγάπην τοῦ Λέντλου.

7. *summi viri* = ἐπιφανεῖς ἄνδρες· οὗτοι συνέρρευσαν ἄθροοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κικέρωνος, εὐθύς ὡς διεδόθη ἡ περὶ τὴν Μουλουτίαν γέφ. σύγκρουσις (= *res.*). *mane* = ἐπίρ. κατὰ τὴν πρωΐαν. Ἡ φων. σειρά εἶναι *cum placēret summis et clarissimis viris... prius a me apertiri litteras quam deferri ad senatum, ne videretur iniectus temere a me civitati tantus tumultus, si nihil esset inventum. cum placēret* = ἐν ᾧ ἤρρασκεν. *temere* = ἐπίρ. ἀλογίτως (γὰρ ψύλλου πήδημα). *negavi me esse facturum* = ἠρνήθην, ὅτι ἐγὼ θὰ πράξω, ἀντι εἶπον, ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ πράξω. *consilium publicum* = τὸ κοινὸν συνέδριον, ἡ σύγκλητος. *defero* (γ') = ἀναφέρω. *et enim* = διότι. *reperita*, μετ. *reperior* = ἀποκαλύπτομαι. *tamen ego non arbitrabar... esse pertimescendam* διὰ τούτων καταδεικνύεται τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν γνώμην ἀντίθετον πρὸς τὰς στερεὰς αὐτοῦ πεπονηθείσας, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου νόμου: *salus populi suprēma lex esto*. *nimia diligentia* = ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιμέλεια. *admonitus-us* = ἡ προτροπή. *qui ex ædibus Cethēgi efferret* = ἵνα οὗτος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κεθήγου ἐξαγάγῃ. *si quid telorum esset* = ἐὰν ὑπῆρχον (ἐντὸς αὐτῆς) ὄπλα. *ædes* (πληθ.) = ἡ οἰκία. *sica-æ* = ἡ βραχεῖα, ἐπικαμπῆς καὶ μονόστομος μάχαιρα. *gladii-orum* = μακρότερα τῶν μαχαιρῶν, ἀμφίστομα καὶ εὐθέα ξίφη. *Cimbrum Gabinium* = τὸν Κίμβρον Γαβίνιον, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆρες ὄνομα *P(ublius) Gabinius Capito*.

L (ucius) Statilius = ὁ Λεύκιος Στατίλιος. G (aius) Cethegus = ὁ Γάιος Κέθηγος. P (ublius) Lentulus = ὁ Πόπλιος Λέντλος, ἅπαντες συνωμόται. frequens senatus = ἡ σύγκλητος ἐν ἀπαρτίᾳ (ἀθροῖα). Ἡ ἀπαρτία ἐθεωρεῖτο νόμιμος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κικέρωνος, ἂν ἐκ τῶν 600 συγκλητικῶν παρίστατο τοῦλάχιστον τὸ 1/3.

Κεφάλαιον 4.

8. sine πρόθ. = ἄνευ. cum vix = εὐθὺς ὡς. me recreo = ἀναλαμβάνω, συνέρχομαι (ἐκ φόβου). uteretur, parat. υποτ. utor-usus sum-i, ἀποθ. = μεταχειρίζομαι. accedo, ἔ. (γ') = προχωρῶ. quamprimum = ὡς τάχιστα. eo consilio = ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ. praesto sum alicui = εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινος ἔτοιμος (νὰ τὸν ὑπηρετήσω).

9. urbani duces = οἱ ἐν τῇ πόλει (Ῥώμῃ) ἀρχηγοὶ (Κέθηγος, Λέντλος, Στατίλιος, Γαβίνιος κλπ.). ius iurandum = ὁ ὄρκος. haruspex-icis = ὁ μαντευόμενος ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σπλάγγων τῶν σφαζομένων κατὰ τὰς θυσίας ζῶων. fatalis = ἐπίθ. μοιραῖος. absolutio-onis = ἀθῶσις. incensio-onis = ἡ πυρκαϊά, ὁ ἐμπρησμός. fides publica = δημοσία πίστις· αὕτη ἦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις παρεχομένη ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν πρὸς τοὺς καταδιωκομένους διὰ σοβαρὸν ἔγκλημα, ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, ἂν ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν, ἦτο δὲ πειστική, διότι ἐθεωρεῖτο δύσκολος ἡ ἀθέτησις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως. cum urbem... incendissent: ὁ ἐμπρησμός τῆς Ῥώμης εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Στατίλιον καὶ Γαβίνιον μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοὺς συνωμοτῶν, θὰ ἐγίνετο δέ, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἐκ δώδεκα ἐπικαίρων σημείων τῆς πόλεως. Sibyllina fata: ἦσαν χρησμοὶ τῆς Κυραίας Σιβύλλης, καταγεγραμμένοι εἰς τοὺς Sibyllinos libros καὶ φυλασσόμενοι ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναῷ τοῦ Διός. Τοὺς χρησμοὺς τούτους συνεβουλεύοντο οἱ Ῥωμαῖοι μόνον κατόπιν ἀδείας τῆς συγκλήτου. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν τῶν χρησμῶν τούτων, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἰδιῶται καὶ ἔξω ἡδυνήθη ὁ Λέντλος νὰ ἀρυσθῇ ὅσα λέγει περὶ ἑαυτοῦ πρὸς εὐδόωσιν τῶν σκοπῶν του. tertium Cornelium: οἱ δύο προηγούμενοι Κορνήλιοι εἶναι ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Κίννας καὶ ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, τρίτος δὲ εἶναι κατὰ τοὺς Σιβυλλεῖους χρησμοὺς ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Λέντλος Sura. virginium (Vestaliuum): αἱ Ἑστιάδες παρθένοι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἑστίας

(Vestæ) καὶ εἶχον ὑποχρέωσιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ διατηροῦν ἄσβεστον τὸ ἱερόν πυρ τῆς κοινῆς ἐστίας.

10. incensio Caritoli: κατὰ τὸ 83 π. Χ. ἐξεργάγη πυρκαϊὰ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ἐξ ἀγνώστου αἰτίας, προξενήσασα πολλὰς ζημίας. Saturnalibus=κατὰ τὰ Κρόνια· ἑορτὴ τελομένη ἐν Ῥώμῃ τὴν 17ην Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, καθ' ἣν ἐώρταζον κυρίως οἱ δοῦλοι μεταμφιεζόμενοι εἰς κυρίους.

Κεφάλαιον 5.

Ac ne longum sit=καὶ διὰ νὰ μὴ μακρηγορῶ. signum = τὸ σημεῖον, ἢ σφραγίς. cognovit, τοῦ ὁ. cognosco gnōvī gnītum (γ') = ἀναγνωρίζω. līnum-i=τὸ λίνον, λινὴ ταινία, δι' ἧς περιεδέοντο αἱ tabellæ καὶ ἐσφραγίζοντο, διὰ νὰ ἀποβαίνῃ εὐκόλος ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυχόν παραβιάσεως των. incidimus, παρακ. τοῦ incido=ἀποκόπτω. ipsius manu (Cethegi). recepissent τοῦ recipio=ἀναλαμβάνω, ὑπόσχομαι. ferramenta-orum=σιδηρὰ ὄργανα (κ. σιδηρικά). studiosus, ἐπίθ.=σπουδάζων, ἀσχολούμενος εἰς τι. recitātis, μετ. recito=ἀναγινώσκω. debilitatus, μετχ. debilitor=καταβάλλομαι, γίνομαι ἄθυμος. abiectus. μετ. abicio=ἀπορρίπτομαι, ταπεινοῦμαι. repente, ἐπίρ.=αἴφνης. conticuit τοῦ ὁ. conticesco=σιωπῶ. confessus est παρακ. τοῦ confiteor=ὁμολογῶ. adnuit παρακ. adnuo=κατανεύω, ὁμολογῶ. unice, ἐπίρ.=μοναδικῶς. mutus, ἐπίθ.=ἄλαλος, ἄφωνος (ἀντίθεσις muta-revocare).

11. facio potestatem=δίδω ἔξουσίαν, δικαίωμα. post autem aliquando=μετὰ πάροδον ὅμως ὥρας τινός. toto iam indicio exposito atque edito = ὅλης πλέον τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐκτεθείσης καὶ πρωτοκολληθείσης (φαίνεται ὅτι ἐκρατοῦντο πρακτικά, ἐν τοῖς ὁποίοις κατεχωρίζοντο αἱ μαρτυρικαὶ καταθέσεις). surrexit παρακ. ὁ. surgo-surrēxi-surrectum (γ') = ἐγείρομαι. quæsit a Gallis quid sibi esset cum illis = ἠρώτησε τοὺς Γαλάτας ποίαν σχέσιν εἶχεν αὐτὸς μετ' ἐκείνων. constanter, ἐπίρ.=σταθερῶς. subito, ἐπίρ.=αἴφνης. demens-ntis=ἐκφρων. quotiens, ἐπίρ.=ποσάκις. infitior, ὁ. ἀρνοῦμαι. ingenium-ii = ἡ φυσικὴ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος, ἡ εὐφυΐα. valuit, ὁ. valeo = ἰσχύω, δύναμαι. imprudentia-æ = ἡ ἀναίδεια. improbitas-atis = ἡ φανυλότης. defecit τοῦ deficio = ἀφήνω, ἀπολείπω.

12. perturbatus, μετ. perturbor = ταράσσομαι. scies, μελ. τοῦ scio = γνωρίζω. cura ut vir sis = πρόσεξε νὰ φανῆς ἄνδρας (καὶ νὰ μὴ

λιποψυχῆσης). quem in locum sis progressus=μέχρι ποίου σημείου ἔχεις προχωρήσει (ἔχεις δηλ. ἐκτεθῆ πολὺ καὶ δὲν εἶναι ἀνδρικὸν νὰ ὑποχωρήσης). vide equid tibi iam necesse=κοίταξε τί πλέον εἶναι ἀνάγκη εἰς σὲ νὰ πράξεις. infirmi dnum=οἱ κατώτατοι, οἱ δοῦλοι. imprudenter, ἐπίρ.=ἀναιδῶς. insimulo, ῥ.=κατηγορῶ. cum... tum=καὶ... ἀλλὰ καί. argumentum-i=τεκμήριον. taciturnitas-atis=ἡ σιωπή. obstupuerant, τοῦ ῥ. obstupesco=θαμβοῦμαι, καταπλήσσομαι.

13. intuebantur, τοῦ ῥ. intueor=ἀτενίζω, προσβλέπω. furtim ἐπίρ. (πρβλ. ἀρχ. ἑλλ. φώρ)=λάθρα. nonnumquam, ἐπίρ.=ἐνίοτε. indicari, ῥ. indicor=καταγγέλλομαι, μηνύομαι. tabellas=τὰς δέλτους, τὰς ἐπιστολάς· ἦσαν μικροὶ πίνακες ἐκ ξύλου, κοῖλοι ἐσωτερικῶς, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος κηροῦ. Οἱ πίνακες οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀνὰ δύο (πρβλ. τάβλι). Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κηροῦ ἔγραφον διὰ γραφίδος σιδηρᾶς ἢ ὀστεινῆς, «τοῦ στύλου», τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἐν ἄκρον ἦτο αἰχμηρόν, τὸ δὲ ἄλλο πεπλατυσμένον, διὰ νὰ ἐξαφανίζον διὰ πίεσεως τὰ τυχόν ἐσφαλμένως χαραχθέντα γράμματα. Ἡ συσκευή αὕτη, ἂν περιεῖχε σπουδαῖόν τι, ἐδένετο διὰ ταινίας καὶ ἐσφραγίζετο διὰ κηροῦ. imago avi tui = ἡ προσωπογραφία τοῦ πάππου σου· οὗτος ὠνομάζετο Πόπλιος Κορνήλιος Λέντλος. sine nomine = ἀνώνυμος· ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ἦτο τὸ κανονικόν, ὄνομα τοῦ ἀποστολέως.

Κεφάλαιον 6.

Senatum consului = τὴν σύγκλητον συνβουλευθῆν. de summa re publica = περὶ τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς πολιτείας, δηλ. περὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς της. acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, ἦτοι γινῶμαι ἐνέχουσαι αὐστηρότητα καὶ φανεροῦσαι γενναιοψυχίαν. senatus consultum = τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐξέφερε τελευταία τὴν γνώμην της καὶ ἐπεκύρου ἢ ἐτροποποιεῖ τὰς κατ' ἄτομον ἐξενεχθείσας γνώμας.

14. censuerit, τοῦ censeo = κρίνω, ἀποφασίζω. gratiæ verbis amplissimis aguntur=χάριτες διὰ λόγων τιμητικωτάτων ὁμολογοῦνται (μοῦ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου). providentia-æ=ἡ πρόνοια. quod eorum opera forti fidelique usus essem κατ' ἔννοιαν· διότι μὲ ἐβοήθησαν ὡς γενναῖοι καὶ πιστοὶ σύντροφοι. merito ἐπίρ.=ἐπαξίως. collēga-æ=ὁ συνάρχων (τοιοῦτος ἦτο ὁ Γάιος

Ἄντωνιος). a suis et a rei publicæ consilio removisset=ἀπὸ τῶν ἰδικῶν του καὶ ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς πολιτείας εἶχεν ἀπομακρύνει (διότι δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς συνωμότας τὰς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας καὶ τὰ ἐναντίον των ληφθέντα μέτρα, παρὰ τὰς στενάς μετ' αὐτῶν προσωπικὰς σχέσεις του). cum se prætūra abdicasset = ὅτε θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ πραιτωρικοῦ ἀξιώματος· οὐδεὶς ἀνώτερος ἀρχῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπετρέπετο νὰ διωχθῆ ποινικῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς του· ἢ δίωξις αὐτῶν ἐγένετο ἢ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ μετὰ τὴν τυχὸν παραίτησίν των (πρὸβλ. τὴν βουλευτικὴν ἀουλίαν). uti=ἵνα. atque idem hoc decretum est=καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπεφασίσθη, δηλ. ἢ παρακολούθησις καὶ ἢ ἐπιτήρησις τοῦ Λ. Κασίου. procuratio-onis=φροντίς. incedendæ urbis ἀντὶ τοῦ incedendî urbem. deproscerat (τοῦ deproscō)=εἶχε ζητήσῃ. cui (Cæpario) ad sollicitandos pastōres Apuliam attributam esse erat indicatum (Cicerōni)=εἰς τοῦτον (τὸν Καιπάριον) εἶχε καταγγεληθῆ εἰς τὸν Κικέρωνα, ὅτι εἶχε παραχωρηθῆ (ὡς τομεὺς δράσεως) ἢ Ἀπουλία πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ποιμένων. constabat = ὡμολογοῦτο. lepitas-atis=ἡ ἐπιείκεια.

15. perdītus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. singularis, ἐπίθ. = μοναδικός. mihi primum togāto contīgīt = εἰς ἐμὲ πρῶτον τηβεννοφόρον (ὄντα) συνέβη. si conferatur... hoc interest=ἐὰν συγκριθῆ, ... κατὰ τοῦτο διαφέρει. bene gesta re publica = διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. transactum est τοῦ ῥ. transīgōr = ἄγομαι εἰς πέρας (τέλος). abdicō me magistratu=παραιτοῦμαι τῆς ἀρχῆς. P. Furius = ὁ Πόπλιος Φούριος, παλαίμαχος στρατιώτης τοῦ Σύλλα, ἐγκατασταθεὶς μετὰ τὴν παραχώρησιν γαιῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα εἰς τὴν πόλιν Φαισόλας τῆς Τυρρηνίας. libertīnus = ὁ ἀπελεύθερος· οὕτως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκεῖνος, ὅστις ἦτο δούλος ἢ ἐγεννήθη ἐκ γονέων δούλων, καὶ ἀπελευθερούμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου του κατετάσσετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, οἵτινες δὲν ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ καταλάβουν οἰανδήποτε ἀρχήν. supplicatio = εὐχαριστήριος δέησις, δοξολογία πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔχουσα ἐορταστικὸν χαρακτῆρα, τελουμένη ἢ ἐν περιπτώσει διασώσεως τῆς πολιτείας ἐκ σοβαροῦ κινδύνου ἢ δι' ἄλλο τι εὐχάριστον γεγονός. supplicatio ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ μόνον ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, διὰ σπουδαῖα πολεμικὰ κατορθώματα, ὥστε ἢ παραχώρησις τοῦ δικαίωματος τούτου

εἰς τὸν Κικέρωνα, μὴ στρατιωτικόν, ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμὴ. *meo nomine* = ὑπὸ τὸ ὄνομά μου· ὁ Κικέρων δηλαδὴ κατὰ τὴν δοξολογίαν εἶπεν: «Ἐγώ, ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων εὐχαριστῶ τοὺς θεοὺς, διότι...». *togatus* ἐλέγετο ὁ φέρων τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα (*togam praetextam*)· ἦτο τὸ ἐπίσημον ἔνδυμα ἐν καιρῷ εἰρήνης τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων. Ἐν πολέμῳ ἐφόρουσαν τὸ *paludamentum*, ἐξ οὗ *paludati* ὠνομάζοντο. *quae religio C. Mario non fuerat* = ἐκεῖνο τὸ θρησκευτικὸν κώλυμα, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν Γ. Μάριον· οὗτος ἀναγκασθεὶς νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ πραιτῶρος Γ. Γλαυκία εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν, διότι οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐνομιζόντο ὡς προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν, ἕνεκα τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱεροτελεστιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατὰ τὰς ἐκλογάς των καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων των. *de quo Glaucia nihil nominatim erat decretum*, δηλ. τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκία, ὥστε νὰ θεωρηθῇ νόμιμος πᾶσα κατ' αὐτοῦ βιαιοπραγία.

Κεφάλαιον 7.

16. *concidisse*, τοῦ *concidō* (*cum-cado*) = συγκαταπίπτω· ἐξαορτᾶται ἐκ τοῦ *existimare*. *adeps-īpis* = ἡ πολυσαρκία. *porat* (*noverat*) τοῦ ὁ. *posco* = γνωρίζω. *appello*, ὁ. = προσαγορεύω. *tempto* = δοκιμάζω. *facinus-ūris* = τὸ ἐγκλημα. *artus-a-um* = κατάλληλος· *deerat* τοῦ *desum* = ἐλλείπω. *certos homines* = ἀσφαλεῖς, ἐμπιστους ἀνθρώπους (ἀφωσιωμένους). *mandarat* (*mandaverat*) τοῦ ὁ. *mando* = παραγγέλλω, διατάσσω. *confectus*, τοῦ ὁ. *conficio* = τελειώνω, περατώνω. *nihil erat quod non ipse obiret* = οὐδὲν ὑπῆρχε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐπεχειρεῖ ὁ ἴδιος.

17. *callidus* ἐπίθ. = πανούργος. *castrense latrocinium* = τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ληστρικὸν στήφος. *moles-is* = ὁ ὄγκος, βάρος. *testis-is* = ὁ μάρτυς. *neque tanto ante* = οὔτε τόσον πρότερον. *furtum-i* = ἡ κλοπή. *palam*, ἐπίρ. = φανερῶς. *ad hanc diem* = μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. *quoad fuit* = ἐφ' ὅσον ἔμεινεν (ἐντὸς τῆς πόλεως). *occurri atque obstīti* = ἀντίκρουσα καὶ ἠναντιώθην. *somnus Lentūli* πικρὰ εἰρωνεία πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντου. *Saturnalia* εορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, τελοῦμεναι τὴν 17ην Δεκεμβρίου· ἡ δρᾶσις τῶν συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα θὰ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τὴν εορτὴν τῶν Κρο-

νίων, προανήγγειλαν ὅμως αὐτήν, ἐν τῇ ἀπερισκεψία των, πρὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Κατὰ τὸν Κικέρωνα ὁ Κατιλίνας οὔτε τόσον ἀργὰ θὰ ὤριζε τὴν ἡμέραν τῆς δράσεως, οὔτε θὰ προανήγγελλεν αὐτήν.

Κεφάλαιον 8.

18. *administro*, ῥ. = διοικῶ, ἑνθμιζῶ. *coniectura*-æ = ἡ εἰκασία, ὁ στοχασμός. *tum coniectura... tum vero* = τόσον ἐκ συμπερασμοῦ, ἀλλὰ καί... *quod vix videtur... potuisse* = διότι μόλις φαίνεται, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀνθρωπίνης βουλήσεως (ἴδιον) ἡ διακυβέρνησις τόσων μεγάλων ζητημάτων. *ita praesentes... orem tulērunt* = τόσον φανερὰ μᾶς ἐβोधθησαν. *ut eos (deos). omittam*, τοῦ ῥ. *omitto* = παραλείπω. *occidens-ntis* = αἱ δυσμαί. *fax-cis* = ἡ λαμπάς, τὸ φῶς· ἡ ἐμφάνισις τοιούτων σημείων, ἰδίως δὲ ἀπὸ δυσμῶν, ἐθεωρεῖτο ἀπαίσιος οἰωνός, αἴσιος δὲ ἡ ἐξ ἀνατολῶν. *fulmīnum iactus* = οἱ ῥιφθέντες κεραυνοί. *ut... canēre di immortāles videntur* = ὥστε νὰ νομίζεται, ὅτι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἔψαλλον, ἐχρησιμοδότην. *neque praetermittendum neque relinquendum est* = οὔτε πρέπει νὰ μοῦ διαφύγη, οὔτε πρέπει νὰ τὸ παραλείψω.

19. *complures in Capitolio res de caelo esse percussas* = ὅτι πάμπολλα πράγματα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐξ οὐρανοῦ (διὰ κεραυνῶν) ἐπλήγησαν. *legum aera* = οἱ χάλκινοι πίνακες τῶν νόμων (διότι ἐπὶ τοιούτων πλακῶν ἐχαράσσοντο οἱ νόμοι πρὸς διαιώσιον). *liquefacta sunt παρκ. τοῦ παθ.* *liquefio* = τήχομαι. *tactus est, τοῦ tangor* = θίγομαι, πλήττομαι. *inauratus ἐπίθ.* = ἐπίχρυσος. *lactans-ntis* = ὁ θηλάζων. *uberibus lupinis inhiantem* = πρὸς τοὺς μαστοὺς λυκαίνης χάσκοντα ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ὑπῆρχεν ὠραῖον ἄγαλμα παριστῶν νήπια τὸν Ῥωμύλον καὶ τὸν Ῥῶμον θηλάζοντας λυκαίναν. *haruspices ex tota Etruria* = ἱεροσκοποὶ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἐτρουρίας· οὔτοι ἐθεωροῦντο ἐμπειρότεροι. *occāsus* = ἡ δύσις, ὁ ἀφανισμός.

20. *placati, τοῦ placor* = ἐξιλεοῦμαι, ἐξευμενίζομαι. *flexissent τοῦ flecto* = κάμπτω, μεταβάλλω. *prope fata* = τὰ σχεδὸν θέσφατα. *fata οὐδ.*: οἱ θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλουν αὐτά. *idemque (haruspices). in excelso (loco)* = ἐπὶ ἐξέχοντος (ὑψηλοῦ βάνθρον). *et contra atque antea fuerat, ad orientem, convertere* = καὶ κατ' ἀντίθετον τῆς προηγουμένης διεύθυνσιν, πρὸς ἀνατολὰς νὰ στρέψωμεν. *ortus-us* = ἡ ἀνατολή. *curia-æ* = τὸ βουλευτήριον. *clam*,

ἐπίρ. = λάθρα quæ clam essent inīta = τὰ ὁποῖα ἐν κρυπτῷ ἐσχεδιάσθησαν. collūco = τοποθετῶ. loco = ἐκμισθῶ, προκηρύσσω μειοδοτικὴν δημοπρασίαν. Cotta et Torquato consulibus ὁ Λ. Αὐρήλιος Κόττας καὶ Λ. Μάνλιος Τορκουάτος, ὕπατοι τὸ 65 π. Χ. ad orientem convertēre simulācrum τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ναοῖς ἔβλεπον πρὸς δυσμᾶς, ὥστε οἱ προσερχόμενοι πρὸ αὐτῶν ἔβλεπον πρὸς ἀνατολάς. neque superioribus consulibus neque nobis, δηλ. οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν κατὰ τὸ ἔτος 64 καὶ 63 ὑπάτων οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Κικέρωνος.

Κεφάλαιον 9.

21. hic = ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας. aversus a vero = ἀπεστραμμένος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. præcepit = προπετής, μωρός. mente captus = φρενοβλαβής. præcipue, ἐπίρ. = κατ' ἐξοχήν. cogitata = μελετηθέντα. suscepta = ἐπιχειρηθέντα. nonne ita præsens = δὲν εἶναι τόσον φανερόν. mane, ἐπίρ. = κατὰ τὴν πρωΐαν. index-icis = ὁ μηνυτής. funestus, ἐπίρ. = ὀλέθριος.

22. conāti, τοῦ conor = ἐπιχειρῶ. nimium mihi sumam = ὑπερβολικὸν (ἔπαινον) θὰ ἐλάμβανον διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. cunctus-a-um = σύμπας. ad hæc tanta indicia pervēni = εἰς ταύτας τὰς τόσον μεγάλας (σοβαρὰς) καταγγελίας ἔφθασα. dementer, ἐπίρ. = παραφρόνος. iam vero nisi ereptum esset ab dis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium numquam profecto tantæ res tam dementer credītæ essent neque litteræ commissæ (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignotis et barbaris (hominibus) quid vero = τί δέ; εἰσάγεται ἄλλη ἀπόδειξις τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν. ultro, ἐπίρ. = ἐκουσίως. antepōno, ῥ. = προτιμῶ. suis oribus, β' ὄρος συγκρ. = ἢ τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς των. divinītus, ἐπίρ. = θεόθεν. ædes Concordiæ, ὁ ναὸς τῆς Ὁμονοίας, κείμενος ἐν τῇ Β.Α. γωνίᾳ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς, οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου. Ἐκεῖ συνήλθεν ἐκτάκτως ἢ σύγκλητος, ἵνα λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν συνωμοτῶν.

Κεφάλαιον 10.

23. pulvinar-aris = δευτηρικὴ κλίνη. ad omnia pulvinaria = εἰς πάσας τὰς ἱερὰς στρωμνὰς τῶν θεῶν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἔτοποθέτουν κατὰ τὰς ἑορτὰς ξύλινα ἀγάλματα τῶν θεῶν, μὲ κεφαλὴν ἐκ μασμά-

ρου ἢ χαλκοῦ ἢ κηροῦ ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν, ἐθυσίαζον καὶ ἐπανηγύριζον λαμπρῶς. *celēbro*, ῥ.=λαμπρύνω, πανηγυρίζω. *multi honores... habiti sunt*=πολλὰ τιμὰ πολλὰκις δικαίως ἀπενεμήθησαν.

24. *recordor*, ἀποθ. ῥῆμα = ἀναμιμνήσκομαι. *dissensio-ōnis* = ἡ διχόνοια, ἡ στάσις. *vosmet ipsi* = σεῖς οἱ ἴδιοι. *partim*, ἐπίρ.= (σχεδὸν πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενον) μέρος μὲν... μέρος δέ... *interēmit*, τοῦ ῥ. *interīmo* = ἀφανίζω, φθείρω. *acervus-i* = ὁ σωρός. *redundo*, ῥ.=πλημμυρῶ. *extinguor*=σβέννυμαι, ἀφανίζομαι. *ultus est*, τοῦ ῥ. *ulciscor*=τιμωρῶ, ἐκδικοῦμαι. *ne dici quidem opus est* = οὔτε νὰ λεχθῆ βεβαίως εἶναι ἀνάγκη. *deminutio-ōnis* = ἡ ἐλάττωσις. *dissentio* τοῦ ῥ. *dissentio*=διαφωνῶ.

25. *luctus-us* = πένθος. *conflāgro*, ῥ. = πυρπολῶ. *reconciliatio-ōnis* = ἀποκατάστασις, συνδιαλλαγὴ. *internecio-ōnis* = ἡ σφαγὴ, ἡ πανωλεθρία. *diiudicatē sint*, τοῦ ῥ. *diiudicor* = διακρίνομαι, καταπαύω. *barbaria-ae* = ὄλη ἢ ἀλλοδαπὴ πλὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. *ducerentur*, τοῦ ῥ. *ducor* = νομίζομαι. *ita me gessi* = οὔτως ἐνήργησα, δηλ. δραστηρίως καὶ θαρραλέως. *restitisset*, τοῦ *resto-iti-āre* = μένω, ὑπολείπομαι. *superfutūrum (esse)*, ῥ. *supersum* = περισφύζομαι. *quantum (urbis) flamma obire non potuisset* = εἰς ὅσον μέρος (τῆς πόλεως) ἢ φλόξ δὲν θὰ ἦδύνατο νὰ φθάσῃ. *L. Sulla P. Sulpicium oppressit*: ὁ Π. Σουλπίκιος Ροῦφος, εἷς τῶν δημάρχων τοῦ ἔτους 88 π. Χ. ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἱππέων τοῦ Σύλλα, διότι προέτεινε ν' ἀφαιρεθῆ ἡ διεύθυνσις τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ ν' ἀνατεθῆ εἰς τὸν Μάρτιον. *lumina civitatis extincta sunt*: διὰ τοῦ φόνου πολλῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν τὰ πνευματικὰ φῶτα ἐσβέσθησαν. Τοιοῦτοι ἐπιφανεῖς διὰ τὴν μόρφωσίν των ἄνδρες, φονευθέντες μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἦσαν οἱ ὕπατοι *L. Merula*, *Cn. Octavius*, ὁ δῆτωρ *M. Antonius*, ὁ *Q. Lutatius Catulus* καὶ ἄλλοι. *dissensit M. Lepidus*: ὁ Μ. Λέπιδος καὶ ὁ Κάτουλος, ὕπατοι τὸ 78 π. Χ., διεφώνησαν, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διαφωνίας των ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Λεπίδου εἰς Σαρδηνίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 77 π. Χ.

Κεφάλαιον 11.

26. *Quibus pro tantis rebus* = ἀντὶ τούτων τῶν τόσων μεγάλων πράξεών μου. *praemium* = γέρας. *insigne-is* = τὸ παράσημον.

condi et collocāri volo = θέλω νὰ κρύπτονται καὶ νὰ τοποθετοῦνται. alentur, τοῦ alor = τρέφομαι. crescent, τοῦ ῥ. cresco = ἐπιρροωνύομαι, αὐξάνομαι. inveterascent, τοῦ ῥ. inveterasco = παλαιοῦμαι, διαιωνίζομαι. corroborabuntur, τοῦ ῥ. corroboror = ἐπιρροωνύομαι, αὐξάνομαι. propagātam esse, τοῦ ῥ. propagō = παρατείνομαι. duos cives οἱ δύο αὐτοὶ πολῖται ἦσαν ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήιος, διότι, ἐνῶ ὁ πρῶτος ἔσφζε τὴν Ῥώμην ἀπὸ βεβαίαν καταστροφὴν, ὁ δεύτερος περιῆγε νικηφόρα τὰ Ῥωμαϊκὰ ὄπλα ἐν Μ. Ἀσίᾳ πολεμῶν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Κεφάλαιον 12.

27. subēgi, τοῦ ῥ. subīgo (sub-ago) = ὑποτάσσω. vestrum est = ὑμέτερον (καθῆκον) εἶναι, ἔχετε ὑποχρέωσιν. prosum (alicui) = ὠφελῶ, obsum (alicui) = βλάπτω. magna vis conscientiae = μεγάλη ἢ δύναμις τῆς συνειδήσεως· ὁ Κικέρων ἐστήριζεν ἄλλας ἐλπίδας ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῆς εὐσυνειδησίας τῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ παραγνωρίσουν τὰς μεγάλας πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ νὰ μὴ θελήσουν νὰ τὸν ὑποστηρίξουν κινδυνεύοντα.

28. lacesso, ῥ. = ἐρεθίζω, προκαλῶ. quod si omnis impetus... convertērit = διότι, ἐὰν ὅλη ἡ ὁρμὴ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἣτις ἀπεκρούσθη ὑφ' ἡμῶν, στραφῆ ἔναντιόν ἐμοῦ μόνον. vobis erit videndum = ὑμεῖς θὰ πρέπη νὰ προνοήσητε. qua condicione eos esse velitis = ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένῃ εἰς τὸ μέλλον ἐκείνους. qui pro salute vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus = οἵτινες χάριν τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἐξέθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντὸς εἶδους κινδύνους. ad vitae fructum = πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. quo mihi libeat ascendere = ὅπου νὰ μὲ εὐχαριστῆ ν' ἀναβῶ· δὲν ὑπῆρχε δηλ. διὰ τὸν Κικέρωνα ἀξίωμα ἀνώτερον τοῦ ὑπατικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐφιλοδόξει νὰ καταλάβῃ. tueor, ῥ. = διατηρῶ. laedo, ῥ. = βλάπτω. invidus = ὁ φθονερός. venētor, ῥ. ἀποθ. = προσκυνῶ. Jovem illum διότι δεικνύει τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ. aequae ac priōri nocte = ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγούμενην νύκτα.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. ingenium-ii = ιδιοφυΐα (ιδίως ῥητορική). exiguus ἐπίθ. = ὀλίγος, μικρός. exercitatio dicendi = ἄσκησις εἰς τὸ λέγειν. infitior = ἀρνοῦμαι. versor = ἀναστρέφομαι, ἀσχολοῦμαι. mediocriter = οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, ἐπομένως ἀρκούντως. huiusce rei (τοῦδε τοῦ πράγματος), δηλ. τοῦ dicendi. ratio aliqua (ἐνν. τὸ est). ratio = θεωρητικὴ γνῶσις (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν). profecta (τοῦ ἀποθερ. proficiscor) = προελθοῦσα, ἐκπηγάσασα. confiteor (cum-fateor) = ὁμολογῶ. abhorreo = ἀπομακρύνομαι. eorum rerum (ingenii-exercitationis, rationis). vel, ἐπιτείνει τὸ in primis = μάλιστα μεταξὺ τῶν πρώτων. reperbo = ἀπαιτῶ τι ὡς ἀνταπόδοσιν. suo iure ἔκφρασις δικανικὴ = αὐτοδικαίως. quoad longissime = ὅσον μακρότατα. respicio = ἀνασκοπῶ. recordor memoriam = ἀνακαλῶ εἰς τὴν διάνοιάν μου, τὴν μνήμην. reperbens = ἀπολύτως ἀνατρέχων ὀπίσω. princeps = ὁ πρῶτος πράττων τι, ὁ προπορευόμενος, ὁ ὀδηγός. ad suscipiendam, κλπ. γερονδ. ἔλξις ἀντὶ τοῦ ad suscipiendum, et ad ingrediendum rationem horum studiorum. suscipere rationem = λαμβάνω ἀπόφασιν πρὸς σπουδὴν (πρὸς τοῦτο ἀνταποκρίνεται κατωτέρω τὸ hortatu). ingredi rationem = ἀρχεσθαι τῆς σπουδῆς. ratio ἐνταῦθα = νία = πορεία, ὁδός· ἢ ὅλη φράσις· οὗτος, βλέπω ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἐμὲ ὁ πρῶτος ὀδηγός· καὶ νὰ ἀποφασίσω καὶ νὰ τραπῶ εἰς τὴν εἰδίκευσιν τῶν σπουδῶν τούτων quodsi = ἀλλ' ἐάν. haec vox = αὕτη (ἢ ἐμὴ) φωνή, δηλαδὴ ἡ ῥητορική μου ἱκανότης. conformata = μορφωθεῖσα, ἐπεξεργασθεῖσα. nonnullis salutis fuit = ὑπῆρξεν εἰς τινὰς σωτηρία. id, δηλ. vocem conformatam. opitulor (opem fero) = βοηθῶ. quo possemus = δι' οὗ θὰ ἠδυνάμεθα. ingenium, exercitatio rei ratio: εἶναι τὰ τρία κύρια προσόντα τοῦ ῥήτορος, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ῥητορικῶν σχολῶν· φυσικὴ ιδιοφυΐα, ἐξα-

σκησις καὶ ἀπόκτησις γνώσεων θεωρητικῶν διὰ σπουδῆς. A' (ulus) Licinius (Archias) ὁ Ἀρχίας ἦτο ξένος, Ἕλλη· οἱ ξένοι πολιτογραφούμενοι Ῥωμαῖοι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ γένους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε συντελέσει νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ἐπίσης ἐλάμβανον καὶ τὸ πατρωνύμιον (praenomen). Τὸ Licinius εἶναι τὸ ὄνομα τῆς Λικινίας γενεᾶς τῶν Λουκούλλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν πολιτογράφησιν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τὸ praenomen Aulus οὐδεὶς εἶχεν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων. Ὁ Κικέρων ἐνταῦθα μεταχειρίζεται τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες, διὰ νὰ δεῖξη ὅτι πρόκειται νὰ ὑποστηρίξῃ ἓνα Ῥωμαῖον πολίτην καὶ ὄχι ξένον. optima^{rum} artium αἱ ἐλευθέραι μαθήσεις, δηλ. ἡ φιλοσοφία, ἡ γραμματικὴ (φιλολογία), ἡ ῥητορικὴ, ἡ ποίησις.

2. hoc = τὸ προηγούμενον, κυρίως τὸ a quo id accerimus. quod ... sit = τὸ quod μὲ ὑποτακτ., διὰ νὰ δεῖξη, ὅτι τοῦτο εἶναι ξένη γνώμη καὶ ὄχι ἰδική του. facultas = δεξιότης (πνεύματος), ἡ ποίησις δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν εἶναι δῶρον φυσικόν. ratio dicendi = τρόπος τοῦ λέγειν, διότι ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ποίησις, δύο μαθήσεις ἐντελῶς διάφοροι, ἀπαιτοῦν καὶ τρόπον ἐκφράσεως ἰδιαίτερον. disciplina = μάθησις, ἐπιστήμη. ne nos quidem: φράσις ἑλλειπτικὴ, ἡ ὁποία δύναται νὰ συμπληρωθῇ οὕτω: ut Archias non uni studio deditus fuit, sic ne nos quidem uni... κλπ. = ὅπως ὁ Ἀρχίας δὲν ἐπεδόθη εἰς ἓν μόνον στάδιον, οὕτω οὐδὲ καὶ ἐγὼ εἰς ἓν μόνον... κλπ. ne... quidem = οὐδέ. penitus = ἔξ ὀλοκλήρου δηλ. μονομερῶς καὶ πάντοτε. etenim = καὶ γάρ. quæ ad humanitatem pertinent = αἱ προσήκουσαι, αἱ ἐμπρέπουσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφώσει. quoddam vinculum = δεσμόν τινα ἰδιαίτερας φύσεως, πραγματικὸν δεσμόν. quasi = ὡσάν, κολάζει τὴν ἰσχυρὰν μεταφορὰν. cognatione = διὰ συγγενείας· τρόπον τινὰ διὰ συγγενείας τινὸς συνέχονται (continentur). humanitas-atis = τὸ σύνολον τῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐμπρέπουν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ καλύτερον ἀπαρτίζουν τὸν ἄνθρωπον.

Κεφάλαιον 2.

3. Sed ne... «sed ne... videatur mirum esse. me... hoc uti genere dicendi... quæso... ut mihi detis hanc veniam... ut me patiamini loqui et uti novo... genere dicendi». quæstio legitima = ὑπόθεσις νομικὴ. iudicium publicum = δίκη δημοσίου

συμφέροντος. *res agitur* = ἡ ὑπόθεσις διεξάγεται. *cum* = καίτοι. *lectus* = ἐπίλεκτος, ἔγκριτος. *tanto conventu* = *in tanto* = ἐνώπιον τόσης συρροῆς. *ac frequentia* = καὶ ὀμηγύρεως. *hominum* ἐννόησον τὸ ἐπίθ. *litteratissimorum* = ἐλλογιμωτάτων. *hoc genere* = ἀντικ. τοῦ *uti* = (χρῶμαι). *quod abhorreat* = τὸ ὁποῖον ἀφίσταται. *forensis* = ἀγοραῖος, δικανικός. *venia* = συγγνώμη, ἐξουσία, ἄδεια. *accomodatam* (*accomodo* = προσαρμόζω) ἀρμόζουσαν. *huic reo* = τῷδε τῷ ὑποδίκῳ, τῷ Ἀρχίᾳ. *non molestam* = ὄχι ὀχληράν. *hoc concursu*... = *in hoc concursu* = ἐνώπιον ταύτης τῆς συρροῆς. Καὶ εἰς τὰ κατωτέρω *hac vestra*... *hoc denique*, ἐννόησον τὸ *humanitas* = εὐμουσία, ἐλλογιμότης. *exercente iudicium* (*exerceo iudicium*) ὄρος τεχνικός ἀντὶ τοῦ προεδρεύοντος τῆς δίκης. *ut... patiamini*: ἡ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *detis veniam* ἢ εἶναι ἐπεξήγησις αὐτοῦ. *paulo liberius* = ὀλίγον ἐλευθεριώτερον τοῦ δέοντος. *otium* = σχολή, ἀποχώρησις ἐκ τοῦ δημοσίου βίου. *tracto* = θαμιστικός τύπος τοῦ *traho* = (σύρω) ἔλκω. *tracto personam* = παίζω τὸν ῥόλον, ὑποκρίνομαι. Ἐνταῦθα *tractata est* = ἀνεστράφη, ἐτροίβη, παρεφθάρη. *iudicium et periculum*: ὅτι τὰ ἑλληνικὰ δίκη καὶ γραφή. *inutilitatus* = ἀήθης, ἀσυνήθιστος. *quaestio legitima et iudicium publicum*. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀρχίου δὲν ἦτο ἰδιωτικῆς φύσεως (*causa privata, iudicium privatum*), δὲν ἐπρόκειτο δηλ. περὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἢ περὶ χρημάτων. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο δημοσίου δικαίου, διότι ὁ ὑπόδικος ἐν περιπτώσει καταδίκης ἐπέπιπεν εἰς τὰς ποινὰς τοῦ νόμου *lex Papia*, περὶ ἰδιοποιήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων. *praetor* εἶναι ὁ ἀστυδίκης (*praetor urbanus*). Ἐνταῦθα ἀστυδίκης εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ ῥήτορος Κόϊντος Κικέρων, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως.

4. *tribuo* = ἀπονέμω τι ὡς δίκαιον. *concedo* = παραχωρῶ τι κατὰ συγκατάβασιν. *non segregandum (esse)* = δὲν πρέπει νὰ χωρισθῆ. *ascendendum fuisse*: συμπλήρωσον *in numerum civium* = πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν.

Κεφάλαιον 3.

ut primum = εὐθὺς ὡς. *ex pueris excedere* μετὰφρασις τῆς ἑλληνικῆς φράσεως «ἐκ παιδῶν ἢ ἐκ τῶν ἐφήβων ἐξέρχεσθαι». *artibus*: *artes*, ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν πρώτην ἐγκύκλιον μόρφωσιν. *informari* = διαμορφοῦσθαι. *me confitero* = μεταβαίνω, ἐπιδίδομαι. Ἀντιοχίᾳ,

γεν. σημαίνει στάσιν ἐν τόπῳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ. locus = ἀντὶ familia, ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. celēber = πολυάνθρωπος. coriōsus = ἀφθονῶν τινος, πλούσιος. liberalissima studia = ἐλευθεριώτατα μαθήσεις, ἴδε § 1. Τὸ δὲ affluo = ἀφθονῶ. antecello μὲ δοτ. ὑπερβάλλω τινά. Εἰς τὸ contigit ἐνν. εἰ = συνέβη εἰς αὐτόν. gloria = fama adventus = πληθ. αἱ ἀφίξεις. ex pueris excessit· οἱ παῖδες ἐξήρχοντο τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ 13ον ἔτος των. Antiochiæ· ἡ γνωστὴ πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς Συρίας, ἡ ὁποία ἐγνώρισε μεγίστην δόξαν καὶ ἀκμὴν κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, δηλ. κατὰ τοὺς ἑλληνοιστικοὺς χρόνους.

5. vehementius, ἐπίρ. συγκ. = σφοδρότερον, μετὰ περισσοτέρου ζήλου. colo = θεραπεύω. hic = ἐνταῦθα. civitate = iure civitatis = μὲ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. cognitio = γνωριμία. celebritas = ἡ μεγάλη διάδοσις (φήμη). absentibus, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ vel absens = ἀκόμη καὶ ἀπών. nactus est (nanciscor) = τυγχάνω, ἐντυγχάνω, εὐρίσκω (ὡς τι ἀνέλπιστον ἀγαθόν). alter... alter... = ὁ μὲν... ὁ δέ. res, ἐνν. gestas = κατορθώματα. cum... tum... = τόσον... ὅσον, καί, καί. adhibere = παρέχειν. Κατὰ ζεῦγμα εἰς τὸ res gestas πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ῥ. suppeditare (ἀφθόνως παρέχειν), τὸ ὁποῖον δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ aures (= ὦτα). cum = καίτοι. praetextatus = περιβεβλημένος τὴν περιπόρυρον ἐσθῆτα τῶν παιδῶν. adulescentiæ δοτ. = πρώτη εἰς τὴν νεαρὰν των ἡλικίαν ὑπῆρξεν, εἶναι ἡ πρώτη δηλ. ἡ ὁποία τὸν ἐδέχθη. senectūti = εἰς τὸ γῆρας του, εἰς τὰ γεράματά του. Italia ὁ Κικέρων ἐννοεῖ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, τὴν κάτω Ἰταλίαν δηλ., ἡ ὁποία ἦτο πλήρης ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὅπου ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ. tranquillitatem ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τῶν Γράκχων μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (91 π. Χ.). Tarentini, Regini, Neapolitani: ἦσαν civitates foederatae, δηλ. ἔνσπονδοι πολιτεῖαι πρὸς τὴν Ρώμην, διατηροῦσαι τὴν αὐτοδιοίκησίν των, ἀλλ' ὑποβαλλόμεναι εἰς ὠρισμένας ὑποχρεώσεις. Ὡς πρὸς τὸν Τάραντα ὅμως γεννᾶται ἡ ἐξῆς δυσκολία. Ὅταν ὁ Ἀρχίας ἦλθεν ἐκεῖ, ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον civitas foederata, ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Ἀρχίαν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Φαίνεται λοιπὸν μᾶλλον ὅτι ὁ Κικέρων ἐν τῇ ἐκφράσει του ἐννοεῖ, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου ἐχορήγησαν εἰς τὸν Ἀρχίαν οἱ Regini καὶ οἱ Neapolitani, οἱ δὲ Tarentini ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτόν

ἄλλας τιμᾶς, στέφανον, δῶρα κλπ. Mario et Catūlo: ἦσαν ὕπατοι τὸ 102 π. Χ. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Μάριος, ὁ γνωστός στρατηγὸς καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (qui durior ad haec studia videbatur, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κικέρων κατωτέρω ἐν § 19-20) μόνον στρατιωτικὰ κατορθώματα ἠδύνατο νὰ παράσχη ὡς θέμα εἰς τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ Ἀρχίου, ἐνῶ ὁ Κ. Λουτάτιος Κάτλος τάσσεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ πνευματωδεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Luculli: ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων ἦτο ὁ Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος (L. Licinius Lucullus), πρᾶιτωρ τὸ 103, ἀντιπρᾶιτωρ τὸ 102 εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου κατειρόπωσε τοὺς στασιάσαντας δούλους. Ἐξορισθεὶς κατόπιν ἐγκατεστάθη εἰς Ἡράκλειον τὸ 79 π. Χ., τὸ ἔτος δηλ. κατὰ τὸ ὅποιον ἦλθεν εἰς Ῥώμην ὁ Ἀρχίας. praetextatus: μὲ κάποιαν ἀνακριβείαν ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται τὸν ὄρον προκειμένου περὶ Ἑλληνος καὶ ὄχι περὶ Ῥωμαίου. praetextati ἐλέγοντο ὅσοι ἐφόρουσαν τὴν togam praetextam (= ἐσθῆτα λευκὴν περιπόρφυρον, μὲ πορφυρᾶν δηλ. παρυφήν), τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν μόνον οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες καὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

6. eius Pio filio = ἀντὶ eius filio Pio κατὰ σχῆμα ὑπερβατόν. devinctam (= devincio = συνδέω) = συνδεδεμένην. consuetudo = οἰκειότης. afficio aliquem aliqua re = περιβάλλω τινά τι. si qui forte = ὅσοι τυχόν. simūlo = ὑποκρίνομαι ὅτι ἔχω τι, ὅπερ δὲν ἔχω. dissimūlo = ὑποκρίνομαι, ὅτι δὲν ἔχω τι, ὅπερ ἔχω ἐπομένως κρύπτω. Q. Metellus Numidicus = Κόϊντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικός, ὁ νικητῆς τοῦ Ἰουγούρθα (109 καὶ 108). Φαίνεται, ὅτι τοῦτον ἐγνώρισεν ὁ Ἀρχίας διὰ τῶν Λουκούλλων. Pius ὕπατος τὸ 80 π. Χ. καὶ πρᾶιτωρ τὸ 89. M. Aemilius = Μάρκος Αἰμίλιος, ἐχρημάτισεν ὕπατος καὶ τιμητῆς καὶ ῥήτωρ ἀξιόλογος. Q. Catulus εἶναι αὐτός, ἐπὶ τῆς ὕπατειας τοῦ ὁποίου ὁ ποιητῆς ἐφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ νικητῆς τῶν Κίμβρων. L. Crassus = Λικίνιος Κράσσος, ὁ περίφημος ἀντιζήλος τοῦ Μάρκου Ἀγτωνίου, ἡ οἰκία τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν ποιητὴν. Drusum εἶναι ὁ περίφημος δήμαρχος Λίβιος Δρουσός, φονευθεὶς τὸ 91, τοῦ ὁποίου ὁ νόμος (lex de civitate sociis danda) προσέκαλεσε τὸν συμμαχικὸν πόλεμον. Octavio ὁ ὀνομαστότερος τῆς οἰκογενείας τῶν Ὀκταβίων Γναῖος ἐχρημάτισεν ὕπατος τὸ 87 μετὰ τοῦ Κίννα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ προεγράφη. Δύο ἄλλους

Ἰουλιανὸν ἀναφέρει ὁ Κικέρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολιτικοὶ ῥήτορες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Catōnem εἶναι ὁ Μάρκος Κάτων, πατὴρ Κάτωνος τοῦ Ὑτυκίου. Ὁ νεώτερος Κάτων ὁ Ὑτυκίος πιθανὸν νὰ ἦτο εἰς τῶν δικαστῶν τοῦ Ἀρχίου, ἢ τοῦλάχιστον παρίστατο κατὰ τὴν δίκην του. Hortensiorum = Ὁρτήνσιοι ἦσαν τρεῖς, ὁ εἰς, ὕπατος τὸ 69, ῥήτωρ καὶ ἀντίζηλος τοῦ Κικέρωνος. Ὁ ἄλλος, πατὴρ τοῦ πρώτου, ὕπατος τὸ 97, καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ ὁποῖος διεκρίθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ὕπαρχος τοῦ Σύλλα.

Κεφάλαιον 4.

intervallum = διάλειμμα. decēdo = ἀποχωρῶ, ἀναχωρῶ. acquisitō iure ac foedere ἀφαιρ. τῆς ιδιότητος (qualitātis) = ἰσωτάτου δικαίου καὶ συνθήκης. cum αἰτιολογικὸν ἢ καὶ ἐναντιωματικόν, διότι, μολονότι. ipse per se = αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. impetō = ἐπιτυγχάνω. Luculli = ἡ γεν. εἰς μὲν auctoritate ὑποκειμενικὴ (= ἔνεκα τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Λούκουλλος), εἰς gratia ἀντικειμενικὴ (διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Λούκουλλον). esset profectus ὁ Μ. Λούκουλλος φαίνεται, ὅτι μᾶλλον δι' ἰδιωτικὰς του ὑποθέσεις εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὄχι ὡς ἄρχων, διότι αὐτὸς μόλις τὸ 79 π. Χ. ἔγινεν ἀγορανόμος. Ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 102 καὶ 89, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔγινε τὸ ταξίδιον αὐτό, ὁ Λούκουλλος ἦτο ἀδύνατον νὰ σταλῆ ὡς ἄρχων εἰς ἐπαρχίαν, διότι τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀνώτερα τοῦ ἀγορανόμου (proconsul, praetor). Heraclēam = ἡ Ἡράκλεια, ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος ἦτο, φαίνεται, ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ ἐξορίστου πατρὸς τοῦ Μ. Λουκούλλου, τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς καὶ μεταβαίνει νὰ ἐπισκεφθῆ.

7. legē ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου ἢ ὀργάνου = διὰ τὸν νόμον, κατὰ τὸν νόμον. si qui = εἰς, qui = εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι. foederatis civitatibus = ἀφαιρ. τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ νοηθῆ ἢ προθ. in = εἰς ὁμοσπόνδους πολιτείας. si qui . . . essent professi εἶναι τὸ κείμενον τοῦ νόμου. legem fero φράσις τυπικὴ = εἰσάγω νόμον. diebus = ἀφαιρ. τοῦ χρόνου (temporis) = ἐν 60 ἡμέραις. essent professi (profiteor) = ἤθελον δηλώσει δηλ. nomen, τὸ ὄνομά των. enim αἰτιολ. = ἐπειδὴ. Silvanī et Carbonis ἢ ἄλλως καὶ lex Plautia Papiria. Ἦτο ψήφισμα (plebiscitum) τοῦ ἔτους 89 π. Χ. προταθὲν ὑπὸ τῶν δημάρχων Μ. Πλαντίου Σιλουανοῦ καὶ Κ. Παπιρίου Κάρβωνος. foederatē

civitates εἶναι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἐκαλοῦντο municipia. sexaginta diebus. Ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἦτο νὰ πληρωθοῦν τὰ κενὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ τῶν νεοσυλλέκτων Ἰταλιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἡ προθεσμία ἦτο πολὺ μικρά. praetorem: ἐννοεῖ εἰς ἓνα οἰονδήποτε ἐκ τῶν 6 πραιτόρων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ὅλοι νὰ παραλάβουν τὴν δήλωσιν. Romae. Ὁ νόμος ἀπῆτει διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ. Διὰ τὸν Ἀρχίαν ἦτο ἐν ἐπὶ πλεόν πλεονέκτημα ἡ διαμονή του ὄχι ἀπλῶς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ.

8. si nihil aliud nisi = si nihil aliud quam = ἂν οὐδὲν ἄλλο ἢ. lege = περὶ τοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὅποιον ἐχορηγήθη ἡ civitas. causa dicta est = ἡ ὑπόθεσις ἐλεχθη, ἦτοι ἐτελείωσεν. Ἡ ἀπολογία δηλ. ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχίας ἐξέπληρωσε τὰς τρεῖς ἐκ τοῦ νόμου ἀπορροεούσας ὑποχρεώσεις, τὴν πολιτογράφησιν εἷς τινα τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὴν διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου καὶ τὴν ἐγκαιρον δῆλωσιν (ἐντὸς 60 ἡμερῶν) παρὰ τῷ πραιτόρῳ. infirmari - infirmo = ἀσθενῶ τι, ἀναιρῶ, ἀνασκευάζω. auctoritate, religione, fide ἀφαιρ. τῆς ιδιότητος. auctoritas = κῦρος, αὐθεντία. religio = εὐορκησία (διότι ὑπενθυμίζει τὸν ὄρκον, τὸν ὅποιον ἔδωκεν ὁ Λούκουλλος ὡς μάρτυς). egisse (= ago) = ὅτι ἐνήργησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν πολιτογράφησιν. cum mandatis = με ἐντολήν (τῆς πολιτείας του). publicum testimonium = ἀπόδειξις δημοσία, οὐχὶ δηλ. προερχομένη ἐξ ἰδιωτῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείας. hic, ἐπίρ. = ἐνταῦθα. Ἐδῶ σημαίνει: εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. tabulas publicas = τὰ δημόσια ἀρχεῖα, ἦτοι τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν, τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία κτλ., τὰ βιβλία τὰ τηρούμενα εἰς τὸ tabularium. quas κλπ. Ἡ φυσικὴ σειρά: quas omnes scimus interisse (= ὅτι ἀπωλέσθησαν). Italico bello, incenso tabulario (= καέντος τοῦ ἀρχείου). ridiculum = γελοῖον. ad ea = σχετικῶς πρὸς ταῦτα. videmus: ἐννοεῖ τοὺς μάρτυρας. quae habere = ὅσα νὰ ἔχωμεν δὲν δυνάμεθα (δηλ. τὸ ἀρχεῖον): desiderare, flagitare = σφοδρῶς ἐπιθυμεῖν (μετὰ τινος εἰρωνείας λέγονται). hominum: τοῦ Λουκούλλου, τῶν Ἡρακλεωτῶν μαρτύρων κτλ. litterarum memoria: αἱ γραπτὰ ἀποδείξεις. depravari (= depravo) = νὰ διαστραφοῦν, νὰ μεταβληθοῦν. repudio = ἀπορρίπτω, δὲν δέχομαι. idem = ὁ ἴδιος. causa dicta est. Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀπλή, ὅσον τὴν παρουσιάζει ὁ Κι-

κέρων, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθοῦν ὅλαι αἱ ἀπαιτούμεναι προϋποθέσεις, διὰ νὰ εἶναι Ρωμαῖος πολίτης ὁ Ἄρχίας καὶ ἰδίως ἡ πρώτη καὶ τρίτη. Ὁ κατήγορος, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν εἶχε ποτὶ ἄδικον ζητῶν ἐγγράφους μαρτυρίας. *Italico bello* εἶναι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἡράκλεια διηρπάγη καὶ τὸ ἀρχεῖόν της ἐπυροπολήθη.

9. *fortunarum* = γεν. πληθ. κατὰ τὸ *rerum*, τῆς περιουσίας του. *est professus*, δηλ. *apud praetores*, *immo vero*: ἔντονος ἄρνησις, τοῦναντίον μάλιστα. *illa professione* = ἐκείνης τῆς δηλώσεως, ἡ ὁποία δηλ. ἔγινεν εἰς τοὺς πραιτόρας περὶ πολιτογραφήσεως καὶ διαμονῆς ἐν Ῥώμῃ. *collegium* = τὸ συνέδριον, ὁ σύλλογος.

Κεφάλαιον 5.

cum = ἐνῶ. *negligentius*: τὸ συγκρ. = κάπως ἀμελῶς. *levitas* = ἐπιπολαιότης, ἐλαφρότης. *resigno* = κυρίως ἀποσφραγίζω (*litteras* = ἐπιστολήν), κατόπιν ἀκυρῶ. *sanctissimus* = ἀγνότατος, σεμνότατος. *et unius... dixerit* = ἡ φυσ. σειρά: *et dixerit se commotum esse litura* (abl. causae τῆς αἰτίας). *unius nominis litura*: ἡ ἐπάλειψις διὰ κηροῦ (ἐπὶ τοῦ πινακίου), ἐπομένως ἡ ἀπαλοιφή, ἐκ τοῦ ῥ. *lino* = ἐπαλείφω. *his tabulis* = δηλ. εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μετέλλου. *Appia*: ὁ *Appius Claudius Pulcher* ἦτο πραιτόρ μετὰ τοῦ Μετέλλου τὸ 89. Ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Κλωδίου, ὑπάτου τὸ 79 καὶ ὁπαδοῦ τοῦ Σύλλα. Τὸν Ἄππιον διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ὁ τιμητὴς Φίλιππος τὸ 86 διὰ τὰ πολιτικά του φρονήματα ἢ δι' ἀμέλειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του. *Cabinii*, ὁ δὲ *P. Catinus Capito* κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν (Ἑλλήνων) ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ καὶ κατεδικάσθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς του. *L. Lentulus* ὁ Λεύκιος Λέντλος ἦτο καὶ αὐτὸς πραιτόρ τὸ ἴδιον ἔτος καὶ μάλιστα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σημείου τούτου, προϊστάμενος τοῦ κολλεγίου τῶν πραιτόρων, ἀφοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγει ὁ Μέτελλος, διὰ νὰ καταγγείλῃ τὴν παράνομον διαγραφὴν. Ὁ Μέτελλος ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν πολίτην, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ὑπόπτως καὶ κατόπιν διαγραφῆς ἐφέρετο γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ καταλόγου, νὰ ἀποδείξῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι δὲν εἶχε σφετερισθῆ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

10. *Quid est quod* περίφρασις ἀντὶ *quid* = διατί; Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ὑποτ. *dubitetis. fuerit adscriptus* καὶ ὄχι *sit adscriptus*, διότι θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο ἐγγεγραμμένος πρὸ τοῦ νόμου *Plaut. Pa-*

piria. etenim=καὶ γάρ, τῷ ὄντι. mediocribus... civitatem... impertiebant-impertire aliquid alicui=μεταδιδόναι τινί τινος. praeditus=πεπροικισμένος. largiri=παρέχειν δαφιλῶς, ἐν ἀφθονίᾳ. id κλπ. φ. σ. noluisse id huic praedito summa gloria ingenii. quid?=ἐννόησον haec dicimus=ἀλλὰ διατί λέγομεν αὐτά; τί μᾶς χρειάζονται; cum ἐναντιωματικὸν=ἐνῶ. civitatem datam: ἐννοεῖ διὰ τοῦ νόμου Plautia Papiria εἰς τοὺς Ἰταλιώτας. inreperint (inrepro=εἰσέρπω, ἐπὶ ἐρπετῶν)=παρεισέδυσαν. ne... quidem=οὐδέ. esse=νὰ εἶναι, νὰ θεωρῆται. reiicio=ἐκβάλλω, ἀπορρίπτω. mediocribus² ἐννοεῖ τοὺς κατωτέρω μνημονευομένους scenicos artifices, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν ἐκτίμησιν. in Graecia: ἐννοεῖ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλαὶ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἑλλάδος ἐχορήγουν ἢ καὶ ἐπώλουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. εἶναι ὁμως ἀνεξήγητος ἡ ὑπόμησις ἐνταῦθα τῆς κακῆς αὐτῆς συνηθείας. legem Papiam: Ὁ δήμαρχος Πάπιος εἰσήγαγε νόμον τὸ 65 π.Χ. διὰ τοῦ ὁποῖου ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν παράνομον ἐγγραφὴν εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς καταλόγους ὡς πολιτῶν πολλῶν ξένων. Διότι πολλοὶ ξένοι μετὰ διαμονὴν ὀλίγου χρόνου ἐν Ῥώμῃ κατῶρθονον νὰ σφετερίζωνται τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Διὰ τοῦ νόμου παρεπέμποντο οἱ ξένοι εἰς τὰς πόλεις των... voluit esse: τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ῥήτορος δὲν εἶναι διόλου ἰσχυρόν.

11. census=τίμησις, ἀπογράφη. scilicet (εἰρωνικῶς),=βεβαίως, φυσικώτατα. proximis censoribus οἱ ἐγγύτατοι τιμηταὶ πρὸς τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης. superioribus: οἱ προγενέστεροι ἐν σχέσει μὲ τοὺς προηγούμενους. primis εἶναι οἱ πρῶτοι τιμηταὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσεως τοῦ πολιτικοῦ δικαίωματος δυνάμει τοῦ νόμου Plautia Papiria. nullam populi partem esse censam=ὅτι οὐδεμία μερὶς τοῦ λαοῦ ἐτιμήθη, ὅτι οὐδεμιᾶς μερίδος τοῦ λαοῦ ἐγένετο τίμησις, ἀπογραφή. confirmat=βεβαιώνει· πράγματι εἶναι ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ὅτι ἡ ἐγγραφὴ εἰς τοὺς καταλόγους δὲν δημιουργεῖ δικαίωμα, ἀλλ' ἀπλῶς εἰκασίαν ὅτι ὁ ἐγγεγραμμένος εἶναι πολίτης. ne ipsius quidem iudicio=οὐδὲ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. esse versatum=ἀνεστράφη, ἤσκησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. testamentum=διαθήκη. adeo hereditates=προσέρχομαι εἰς κληρονομίαν, λαμβάνω κληρον. aliquem deferre=ἀναφέρειν τινὰ ἢ nomen alicuius deferre in beneficiis ἦσαν τὰ εὐεργετήματα, ἀμοιβαί. aerarium = τὸ δημόσιον

ταμείον. census: Ἐκ τῆς πολιτογραφήσεως τοῦ Ἀρχίου μέχρι τῆς δίκης του εἶχον γίνεαι τρεῖς τιμητικαὶ ἀπογραφαί: 1) τὸ 70 ἐπὶ τιμητῶν L. Gellius Poplicola καὶ Cn. Lentulus Clodianus. 2) τὸ 86 ἐπὶ M. Marcius Philippus καὶ M. Perrenna καὶ 3) τὸ 89 ἐπὶ τιμητῶν Ἰουλίου καὶ Κράσσου. Ἀλλὰ κατὰ τὰς δύο ἐξ αὐτῶν ἀπογραφὰς ὁ Ἀρχίας ἀπουσίαζεν ἐκ Ρώμης, ἐνῶ κατὰ τὴν τρίτην ὁ ῥήτωρ ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν ἐγένετο ἀπογραφή. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχίου εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν βεβαίως θὰ ἐστήριζε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἀλλ' ἡ ἀπουσία του δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ἦτο Ῥωμαῖος πολίτης. apud exercitum fuisse. Ἡ φράσις δηλοῖ, ὅτι ὁ Ἀρχίας ἀπλῶς συνῶδευε τὸν στρατηγὸν χωρὶς νὰ εἶναι στρατιώτης, ὅπερ θὰ ἐλέγετο in exercitu esse. Ἐννοεῖ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον. quæstōre. Ὁ Λούκουλλος τὸ 86 ἦτο ταμίας τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἀσίαν. testamentum sæpe. Ἐκαμε πολλάκις διαθήκην ὁ Ἀρχίας, διότι οἱ Ῥωμαῖοι συνήθιζον πρὸ πάσης ἐκστρατείας νὰ συντάσσουν τὴν διαθήκην των. adiit hereditates. Συνήθιζον οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι νὰ δίδουν μέρος τῆς περιουσίας των καὶ εἰς ξένους φίλους, τοὺς ὁποίους μᾶλλον τιμῆς ἕνεκα περιελάμβανον εἰς τὴν διαθήκην των. proconsul. Διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐστέλλοντο ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον (= ἀνθύπατος) καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον proprætor = ἀντιστράτηγος. Οὗτοι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμείον τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐσυνειδήτως τοὺς εἶχον ἐξυπηρετήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των πρὸς ἀμοιβήν, ἡ ὁποία συνήθως ἦτο ἀρκετὰ σοβαρά. Τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβε καὶ ὁ Ἀρχίας, τὸν ὁποῖον ὁ Λούκουλλος ἀνέφερεν εἰς τὸ δημόσιον ταμείον.

Κεφάλαιον 6.

argumentum = ἀπόδειξις, τεκμήριον. revinco = κατανικῶ, ἐλέγχω. nunquam... neque... neque... συσσωρευσις ἀρνήσεων, διὰ νὰ τονίσῃ ὁ ῥήτωρ τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐλέγχου. quære argumenta. Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ὁ ῥήτωρ κλείει τὴν νομικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζητήματος. amicorum iudicio. Διὰ τούτων ὑποδηλοῖ ὁ ῥήτωρ, ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς νέου εἴδους ἀπόδειξιν, ὅχι νομικὴν, ἀλλὰ πηγάζουσαν ἐκ τοῦ ἀγράφου νόμου, ὅτι ἄνδρες, ὅπως ἂν Ἀρχίας, θὰ ἐτίμων τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ἂν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐν αὐτῇ.

12. tanto opere = τοσοῦτον. delectemur = ὑποτ. διότι ὁ κατή-

γορος τοῦτο θεωρεῖ παραδόξον, ὅτι δηλ. *τερπόμεθα κλπ.*, ἐνῶ ὁ ἴδιος δὲν εὐρίσκει τι ἐξαιρετικὸν ἐν τῷ Ἐρχίῳ. *suppedīto* = πορίζω. *ubi haec, a quibus* = παρέχει μοι δαψιλῶς ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων. *reficiatur... conquiescat aī ὑποτ. δυνητικά. forensis strepītus* = ὁ ἀγοραῖος θόρυβος. *conviciū* = θόρυβος, ἔρις, ἀντεγκλήσεις (τῶν ἐριζόντων ἰδίῳ εἰς τὰ δικαστήρια). *aures defessas* = τὰ καταπεπονημένα ὦτα (ἐκ τῶν ἐρίδων). *conquiesco* = ἡσυχάζω, ἡρεμῶ. *aut posse... suppetere... aut posse... ferre* = ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρόχειρον (ἄφθονον) ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν. *an tu?* = ἢ μήπως σύ; *quod dicamus* = *ut id dicamus* (τελικὴ ἢ συμπερασματικὴ ἀναφορικὴ πρότασις). *excōlo* = ἀσκῶ, παιδεύω. *contentio* = ἀγών. *relāxo* = χαλαρώνω, ἔπειτα πραῦνω. Μετὰ τοὺς καθημερινοὺς ἀγῶνας ἢ ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα πραῦνει τὴν τεταραγμένην καὶ ἐκνευρισμένην ψυχὴν. *vero* = ἀληθῶς. *dedo* = ἐπιδίδω (esse deditum = ὅτι ἐπεδόθην). *pudeat* (ὑποτ. τοῦ ἀπροσ. *pudet me* = αἰσχύνομαι, ἐντρέπομαι) εἶναι ὑποτ. δυνητικὴ = δύνανται νὰ ἐντρέπωνται. *si qui*. Τὸ *si* προσδίδει εἰς τὴν φράσιν κάποιαν ἀοριστίαν ἢ ἀμφιβολίαν, ὡς νὰ ἔλεγεν· οἱ ἄλλοι, ὅσοι π.χ. τυχὸν ἀπεκρύβησαν . . . . . δύνανται νὰ ἐντρέπωνται. *litteris dot*. Ἡ φρ. *se litteris abdiderunt* = ἐκρύβησαν εἰς τὰ γράμματα, ἐπεδόθησαν τόσον πολὺ δηλ. εἰς αὐτά, ὥστε τελείως ἀφωσιώθησαν καὶ ἀπεκρύβησαν ἐν αὐτοῖς. *ex iis*, δηλ. *litteris ad com. adferre fructum* = πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν νὰ προσφέρουν. τὸ δὲ *proferre* = νὰ παρουσιάσουν. καὶ τὸ *in aspectum lucemque* = εἰς ὄψιν καὶ εἰς φῶς, εἰς τὴν δημοσιότητα, προῖον δηλ. τῆς πνευματικῆς τῶν ἐργασίας, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὄχι τὰ ἄτομα. *pudeat* (ὑποτ. ἀπορηματικὴ *dubitatīvus*) = πρὸς τί νὰ ἐντρέπωμαι. *tempore* ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ *periculo* εἰς τὰς δημοσίας δίκας, τὸ δὲ *commōdo* = ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ θέμα τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν. *abstraho* = ἀποσπῶ, ἀφέλω. *avōco* = μετακαλῶ, ἀποτρέπω. *quaeres*. Ὁ Κικέρων ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἀντιρρήσεως τοῦ κατηγοροῦ ὁρμώμενος ἀντλεῖ ἀπὸ θέματος ἐντελῶς δευτερευούσης σημασίας τὰ ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα καὶ ἀσφαλῶς δημιουργεῖ τὸ λαμπρότερον μέρος τοῦ λόγου του. *ego fateor*. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐξετίμων τὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνασχόλησιν καὶ χλευαστικῶς ἐκάλουν αὐτὴν *græcum otium* (χάσιμο χρόνου, ἑλληνικὴ τεμπελιά). Συγκαταβατικώτεροι εἶναι

πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἠδύναντο τοὺς καρποὺς τῆς σχολῆς των αὐτῆς νὰ διαθέσουν πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὅπως ὁ Κικέρων. Οἱ Ἕλληνες ὁμως εἶχον ἐντελῶς διαφορετικὴν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος. Τοὺς ὀπωσδήποτε ἐγκύπτοντας εἰς τὰς σπουδὰς ἐξετίμων καὶ ἐσέβοντο, οἱ δὲ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰς οὐδέποτε ἠσχύνοντο νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἐνασχόλησίν των καὶ νὰ εἶναι μάλιστα ὑπερήφανοι δι' αὐτήν.

13. reprehendat (reprehendo = ψέγω, ἐπιτιμῶ) καὶ suscenseat (suscenseo = ὀργίζομαι τινι) δυνητικὴ ὑποτακτικὴ, τίς δύναται νὰ... si· σύνδεσον μὲ τὸ sumpsero εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου. Ἡ φυσικὴ σειρά τῶν λέξεων: si egōmet sumpsero mihi ad hæc studia colenda tantum quantum temporum conceditur ceteris ad suas res obeundas, quantum. κλπ. obeundas-ad obeundum suas res=πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἔργων των. celebrandos-ad celebrandum=πρὸς πανηγυρισμόν. ipsam requiem-solam requiem=διὰ μόνον τὴν ἀναπαυλάν, τὴν ἀναψυχὴν. tempestativus = ἔγκαιρος, ἔπειτα πρόωρος, πρώϊμος. recōlo = πάλιν θεραπεύω, ἀναπολῶ. ad recolenda = πρὸς ἀναπόλησιν. sumpsero = β' μέλ. ὡσάν νὰ προηγῆτο α'. nemo me reprehendet. id = recolere hæc studio: eo magis = τόσῳ μᾶλλον. oratio et facultas = ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ orationis facultas = ἡ εὐπορία, ἡ ἀφθονία τοῦ λόγου. defuit τοῦ deesse=ἐλλείπω. quæ=ea autem, δηλ. oratio et facultas. levior = κάπως κουφοτέρα, κατωτέρα, δηλ. πολὺ κατωτέρα. hauriam μὲ δυν. σημασίαν, θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀντλήσω. Iudi. Οἱ διάφοροι ἀγῶνες, σκηνικοί, ἵπτικοί, μονομάχων κλπ., διὰ τοὺς ὁποίους πλῆθος ἡμερῶν ἀργίας καθιεροῦτο εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. alveolus (ὑποκορ. τοῦ alveus=σκαφίς)=τράπεζα κυβικὴ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπαιζον τοὺς κύβους. pila=σφαῖρα (τόπι) δερματίνη ὡς «foot ball». recolenda. Ὁ Κικέρων ἐννοεῖ, ὅτι ἡ τωρινὴ του ἀσχολία μὲ τὰ γράμματα δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὴν νεότητά του μεμαθημένων. illa quæ summa sunt. Τὰς ἀνωτέρας ιδιότητας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ κατέχη ῥήτωρ ἀληθῆς καὶ ἀνθρώπος ἀναμειγνύμενος εἰς τὴν πολιτικὴν (ὡς ὁ Κικέρων) πρὸς τὸ καλὸν τοῦ κράτους.

14. nisi suasissem... numquam me obiecissem = ὑποθ. λόγος ἀπραγματοποιήτου. Ἄν μὴ ἔπειθον ἐμαυτόν... οὐδέποτε θὰ ἐξέθετον ἐμαυτόν. magno opere = σφόδρα, τὰ μάλιστα. laus = δόξα. honestas = ἐντιμότης, τὸ δεύτερον περιορίζει τὸ πρῶτον, τὴν δόξαν

τὴν κτωμένην ἐντίμως. in ea persequenda, γερ. ἔλξῃς ἀντὶ in persequendo eam. duco aliquid parvi=θεωρῶ τι μικρᾶς σημασίας. profligatus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. vox = praeceptum. in tenēbris = εἰς τὰ σκότη, δηλ. τὴν λήθην. lumen accedēret = ἂν μὴ προήρχετο τὸ φῶς τῶν γραμμάτων, ἂν μὴ δηλ. τὰ γράμματα ἔφερον αὐτὸ τὸ φῶς. quae omnia δηλ. libri, voces, exempla - quam multas = πόσον πολλάς. expressas (τοῦ exprimo = ἐκτυπῶ) = ἐκτύπους, ἀναγλύφους ἢ μεταφορὰ ἐκ τῆς γλυπτικῆς. ad intueundum (τοῦ intueor) = νὰ τὰς προσβλέπωμεν (νοεῶς). cogitatione, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ cogitando = διὰ τοῦ διανοεῖσθαι, μὲ τὸ νὰ ἔχω εἰς τὸν νοῦν μου. conformo=διαμορφῶ. me obiecisssem. Τὸ προηγούμενον ἔτος (63) ὁ Κικέρων εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ εἶχε στείλει εἰς τὸν θάνατον τοὺς κυριωτέρους ὄργανωτάς της.

Κεφάλαιον 7.

15. quæret quispiam προβλ. τὸ ἑλληνικὸν « ἴσως εἶποι ἂν τις » Ὑποτιθεμένη ἀντίρροσις, τὴν ὁποίαν προλαμβάνων ἀνασκευάζει ὁ ῥήτωρ. summi viri: αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἀνωτέρω ὠνόμασε fortissimos viros καὶ τῶν ὁπίων τὰς εἰκόνας (imagines) παρέδωκαν ἡμῖν οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς. prodite sunt = (prodo = ἐκφέρω, γνώριμον ποιῶ) = ἐγνώσθησαν, παρεδόθησαν. istane doctrina. Ἡ ἀντωνυμία ista διατηρεῖ. τὴν καθαρὰν τῆς σημασίαν. ista = ea tua = μὲ αὐτὴν σου τὴν μάθησιν, τὴν ἰδικὴν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαιδεύθης. effero laudibus = ἐπαίνοις ἐξαίρω, ἐγκωμιάζω. ego. Ἡ φουσ. σειρά: ego fateor multos homines fuisse excellenti animo ac virtute et extitisse et moderatos et graves per se ipsos sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope divino. animo: κατὰ τὸ πνεῦμα, σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀνωτερότητα. virtute = κατὰ τὴν ἀρετὴν, δηλ. κατὰ τὴν ἀνωτερότητα, τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τὰς πράξεις των. habitu = (habitus = ἕξις, διάθεσις, ποιότης), διὰ τῆς σχεδὸν θείας ποιότητος αὐτῆς τῆς φύσεως. moderatus = ὁ ἔχων ψυχὴν ἰσορροποῦν (μετρίαν), ἢ ὁποία γνωρίζει νὰ ῥυθμίξῃ τὴν ζωὴν. gravis = βαρὺς, διακεκριμένος. sæpius = ἐπιρ., συγκρ. τοῦ sæpe, τὰς περισσότερας φορὰς. valuisse = valeo = ἰσχύω, ἔχω ἐπιρροήν. idem ego... Τὸ idem σύνδ. μὲ τὸ ego = καὶ ἐγὼ αὐτός. hoc = τόδε, τὸ ἐπόμενον. eximius = ἐξαίρετος. accesserit (= accēdo = χωρῶ, προσγίγνο-

μαι, προστίθεμαι) = ὅταν προστεθῆ. ratio = λογική, σύστημα. illud : δηλ. ἡ ἑξαίρετος φύσις. Τότε δὲν ξεύρω νὰ εἶπω (=nescio) τί ἑξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν συνήθως γίνεται (solet existere) ἡ ἑξαίρετος φύσις.

15. ex hoc numero : τῶν ἑξαιρετικῶν φύσεων, δηλ. εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται ἡ παιδείσις. continentissimus (continens = συνεχής, ἐγκρατής, σώφρων) συνώνυμον τοῦ moderatissimus. percipio = καταλαμβάνω, νοῶ. adiuvarentur ... contulissent ὑποθ. λόγος τοῦ ἀπραγματοποιήτου. me confero = μεταβαίνω, τρέπομαι. quod si ... tamen = ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη, ὅμως. remissio = ἄνεσις, ἀνακούφισις, ἀνάπαυλα. iudicaretis = ἡ ὑποθ. εἴχετε ὑποχρέωσιν νὰ θεωρήσητε. ceterae (animi remissiones) = αἱ λοιπαί. omnium : πρέπει νὰ νοηθῆ καὶ εἰς τὸ temporum καὶ locorum = ὅλων τῶν χρόνων, ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ὅλων τῶν τόπων. alunt τοῦ alo = τρέφω. secundas res ornant : κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «τὴν παιδείαν ἔλεγεν ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγὴν». solatium = παραμυθία, παρηγορία. domi = οἴκοι, ἀντίθετον foris = ἔξω, κυρίως εἰς τὸν πόλεμον. pernoctant = διανυκτερεύουν μαζί μας, δηλ. μᾶς συντροφεύουν κατὰ τὰς ἀγρυπνίας μας (στενοχωρίας μας). peregrinor = ἀποδημῶ, ταξιδεύω. rusticor = διαιωῶμαι εἰς τὴν ὑπαίθρου, εἰς τοὺς ἀγρούς. Africanum, ἐννοεῖ Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, τὸν πορθητὴν τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Νουμαντίας (185 - 129). Δι' αὐτὸ λέγει καὶ hunc, διὰ νὰ τὸν διαστείλῃ ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον (illum). C. Laelium. Ὁ Κόιντος Λαίλιος ἔγινε περισσότερον γνωστὸς ἐκ τῆς γνωριμίας του πρὸς τὸν Σκιπίωνα. Ἐπωνομάζετο sapiens καὶ prudens, διότι τὸ 151, εἰσαγαγὼν ἀγροτικὸν νόμον καὶ πιεσθεὶς ὑπὸ τῶν πατρικίων ἀπέσυρεν αὐτόν. Ἦτο ῥήτωρ καλὸς καὶ ὁ Κικέρων τὸν ἐξετίμα πολύ. L. Fulvium. Ὁ Λεύκιος Φούριος, ὁ ἐπνομαζόμενος Philus, ἐξηρατίσεν ὕπατος τὸ 136 π. Χ. Ὁ Κικέρων τάσσει καὶ αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον τοῦ Σκιπίωνος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ μύησις τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Catonem. Εἶναι ὁ πρεσβύτερος Κάτων, ὁ ἐπνομαζόμενος Censorius (τιμητικός, διότι ἐγένετο ὁ κατ' ἑξοχὴν τιμητής). Καλεῖται senex, διότι καὶ εἰς ἡλικίαν μεγάλην διετήρησε τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μαχητικότητά του. Εἶναι ὁ κατ' ἑξοχὴν ἀντίπαλος τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως τοῦ κύκλου τοῦ Σκιπίωνος καὶ ἀγρυπνος φύλαξ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐστηρῶν Ῥωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἔγινε περίφημος ἡ τιμητεία του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας καὶ

νόμους αὐστηροὺς ἔθεσε καὶ ἐπὶ τῶν ἡθῶν τῶν Ῥωμαίων αὐστηρότατα ἠγρῦναι. *rusticantur*: ὑπενθυμίζει τὴν ζωὴν τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν ὑπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς, μετὰ τῶν ὁποίων τόσον ἦσαν συνδεδεμένοι κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους.

Κεφάλαιον 8.

17. *Quod si* = ἀλλὰ καὶ ἐν ἡ περιπτώσει. *ipsi* = οἱ ἴδιοι (ἡμεῖς). *hæc* = *studia attingere* (*atingo*) = νὰ ἀπτόμεθα, νὰ ἀσχολούμεθα. *sensu nostro gustare* = νὰ γευόμεθα διὰ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως, νὰ ἀπολαύωμεν. *cum* = καίτοι. *omniino* = καθόλου. *sibi conciliarat*. Τὸ *concilio mihi aliquid ab aliquo* = πορίζομαι, κτώμαι τι παρὰ τινος. *Rosci*. Ὁ Ῥόσκιος ἦτο περίφημος ὑποκριτής, τὸν ὁποῖον ὁ Κικέρων ὑπερήσπισεν εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοῦ ὁμώνυμου λόγου του (*pro Roscio Amerino*) δι' ἰδιωτικὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Κικέρων ἐγκωμιάζει πολὺ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιοφυίαν του (*summa venustas*). *ergo ille*: συλλογισμὸς ἢ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον (*a minore ad maius*).

18. *Quotiens* = ποσάκις. *attendo aliquem* = προσέχω τινί, μὲ προσοχὴν ἀκούω τινά. *cum*, ἐναντιωμ. = ἐνῶ. *agerentur* (*ago* = πράττω) τὰ ὁποῖα τότε ἐπράττοντο, ἐτελοῦντο. *dico ex tempore* = ὀμιλῶ, λέγω αὐτοσχεδιάζων. *quotiens* ἐννοητέον πάλιν τὸ *hunc vidi revocatum* (*revoco* = ἀνακαλῶ, καλῶ ἐκ νέου) ἀνακληθεῖς, κληθεῖς ἐκ νέου. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑποκριτῶν, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται εἰς τὴν σκηνὴν ἐκ νέου, διὰ νὰ ἐπαναλάβουν τι (*bis*). *accurate*, ἐπίρ. = ἐπιμεμελημένως. *cogitate* = περιεσκεμμένως, κατόπιν δηλ. διανοητικῆς καὶ τεχνικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν στίχων. *scripsisset*, ἢ ὑποτ. δηλοῖ τὸ ἀόριστον, ὅσα ἤθελε γράψει. *probo* = ἐπιδοκιμάζω. *accepimus* (*accipio* = παραλαμβάνω) ἐκ παραδόσεως παρελάβομεν. *constare* (*consto* = συνίσταμαι, ἔγκειμαι) ὅτι ἔγκειται, συνίσταται. *excito* = διεγείρω, ἐξεγείρω. *inflow* = ἐμπνέω. *suo iure* = μὲ τὸ δίκαιόν του (διότι καὶ αὐτὸς ἦτο ἐμπνευσμένος ποιητής). Καὶ ποῖος ἄλλος εἶχε τὸ δίκαιωμα αὐτὸ νὰ ὀμιλήσῃ περὶ ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ θείου χαρακτῆρος τῆς ποιήσεως; *commendo* = ἐμπιστεύομαι. *videatur* ἢ ὑποτ. μετὰ τὸ *quod*, διότι ἐκφράζει τὴν γνώμην τοῦ Ἐννίου. *probari*: ἐνταῦθα ὁ Κικέρων προτιμᾷ ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του γνώμης, ἢ ὁποῖα δυνατὸν νὰ μὴ εἶχε πολλὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἦσαν γνωστοὶ οἱ δεσμοὶ του μετὰ τοῦ ποιητοῦ, νὰ φέρῃ τὴν κοι-

νήν γνώμην, τῆς ὁποίας εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀξία. *vetērum scriptorum*. Πολὺ συχνὰ ὁ Κικέρων ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του πρὸς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ ἰδίως τοὺς Ἑλληνας. Δι' αὐτὸ λέγει «*præter ceteros Philællines et sumus et habemur*» = ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ εἴμεθα καὶ θεωρούμεθα φιλέλληνες, ἀρτε διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς συγκεφαλαιώνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων ἐκφρασθέντα νοήματα. *doctrīna et præceptis*. Ennius, ὁ ἀρχαιότερος ἐπικός ποιητὴς τῶν Ῥωμαίων (231 - 169). Συνέγραψεν *Annales* (Χρονικά), τὰ ὁποῖα περιεῖχον τὴν ἀρχαιότεραν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Σφίζονται ὀλίγοι μόνον στίχοι. Πρῶτος μετεχειρίσθη εἰς λατινικοὺς στίχους τὸ ἠρωικὸν ἑξάμετρον.

19. *barbaria* = βαρβαρική χώρα. *respondent* = ἀπαντοῦν, ἀντιχοῦν. *plecto* = κάμπτω. *consisto* = ἵσταμαι σιωπηλός. *institutus* = πεπαιδευμένος. *non moveamur* = δὲν ὀφείλομεν νὰ συγκινοῦμεθα. *itaque* = *et ita* = καὶ δι' αὐτό. *dedico* = ἀφιερώνω.

Κεφάλαιον 9.

Expretunt = *repetunt*. *olim* = ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ «ποτέ», διότι τότε θὰ ὑπετίθετο, ὅτι ἡ ποιητικὴ παραγωγή τοῦ Ἀρχίου πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντληθῇ. *attigit* (*atingo* = ἄπτομαι) = ἤφατο, ἐπεχείρησε νὰ ὑμνήσῃ. *durior* καὶ ἐνταῦθα τὸ συγκρ. ἀπολύτως = πολὺ τραχύς.

20. *aversus a Musis* = ἄμουσος. *qui non... patiatur mandari* = πρὸτ. ἀναφ. τελική (*ut is non patiatur* = ὥστε νὰ μὴ ἀνέχεται νὰ παραδίδεται). *aeternum* = προληπτ. κατηγορούμενον. *ut aeternum sit* = ὥστε νὰ εἶναι αἰώνιον. *praconium* = ἐγκώμιον. *praedico* = κηρύττω, ἐγκωμιάζω. *item* = ὁσαύτως. *dilexit* (*diligo*) = ἠγάπησε. *quæ gesserat* = *suas res gestas* = τὰ πράξεις του, τὰ κατορθώματά του. *acroama* κατὰ τοὺς Ἑλληνας πᾶν ὅ,τι ἀκούει τις εὐχαρίστως, εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑπονοοῦνται πρόσωπα, ἀριστοτέχνη, μουσικοί, ὑποκριταὶ κλπ. *L. Plotium*: ὁ πρῶτος λατίνος ὄρητοροδιδάσκαλος.

21. *versatum in multa varietate* = λαβόντα πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς. *ab hoc Archia expressum est* (*exprimo* = ἐκτυπῶ), ἐξετέθη (ἐποιήθη ἐν στίχοις). *aperuit* (*aperio* = ἀνοίγω) = ἤνοιξε. *vallatum* (*vallum* = χαράκιμα), χαρακωμένον, ὠχυρωμένον. *re-*

gio = περιοχή, χώρα. manus = χείρ, δύναμις. fudit (fundo = χέω, καταβάλλω) = κατενίκησε. eiusdem = τοῦ ἰδίου, τοῦ Λουκούλλου. ereptam esse et servatam esse = ἀπαρ. παθ. παρκ. τῶν ῥημάτων eripio (ἔξαρπάζω) καὶ servo (σφίζω) ὑποκείμενα τῆς ἀπροσ. φράσεως laus est. depressa (deprimō = καταστρέφω). classis — victoria, qua depressa est classis, ἡ νίκη, διὰ τῆς ὁποίας κατεστράφη ὁ στόλος τῶν ἔχθρῶν. cum, πρόθ. = μετὰ (τῶν φονευθέντων ἀρχηγῶν, διὰ τῆς ὁποίας δηλ. νίκης κατεστράφη ὁ στόλος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐφονεύθησαν). quæ quorum κλπ. ἢ φυσ. σειρά: fama pop. Rom. celebr. ab iis, ingeniiis quorum hæc (quæ) efferuntur = ἡ φήμη δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ὑμνεῖται ὑπὸ τούτων, διὰ τῶν πνευμάτων (τῆς ἰδιοφυΐας) τῶν ὁποίων ταῦτα (τὰ τρόπαια κλπ.) ἐξαίρονται, ἐγκωμιάζονται. Mithridaticum bellum, ἐννοεῖ τὸν β' Μιθριδατικὸν πόλεμον (74-63) καὶ μάλιστα τὴν περίοδον αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔδρασεν ὁ προσιάτης τοῦ ποιητοῦ Λούκουλλος. aperuit Pontum = διήνοιξε τὸν Πόντον. Πραγματικῶς μεγάλαι πόλεις, Σινώπη, Ἀμισός, Θεμισκυρα, Εὐπατόρια, Ἡράκλεια κ. ἄ., ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν Λούκουλλον (72-70). Armeniorum copias 200 χιλ., τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλείων Τιγράνης. Ἡ ῥωμαϊκὴ δύναμις ἦτο τόσον μικρά, ὥστε ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Τιγράνης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ εἶπεν. « Εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί, πολλοὶ πάρευσιν, εἰ δὲ ὡς στρατιῶται, ὀλίγοι ». Ἐνταῦθα μὲ τὸ fundit ἐννοεῖ τὴν μάχην παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, ὅπου ὁ Λούκουλλος κατενίκησε τὸν Τιγράνην (τὸ 69 π.Χ.). urbem Cyzicenorum. Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως Κυζικίου, ἡ ὁποία ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐν Προποντίδι ὁμωνύμου νήσου παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας, μεθ' ἧς συνεδέετο διὰ γεφύρας. Ταύτην ἀπήλλαξε τῆς ἀπειλῆς τοῦ Μιθριδάτου ὁ Λούκουλλος τὸ 73. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγινεν ἡ ναυμαχία παρὰ τὴν Τένεδον.

22. putatur = νομίζεται. constitutus esse = ὅτι ἰδρῦθη. at να συνδεθῆ με τὸ certe = ἀλλὰ βεβαίως. huius = τοῦδε, τοῦ ζῶντος Κάτωνος, δηλ. τοῦ ἐπονομαζομένου Ὑτικαίου (Uticensis). proavus = πρόπαππος. decōro = καλλωπίζω, κοσμῶ, λαμπρύνω. in sepulchro. Ὁ ἱστορικὸς Τίτος Λίβιος ἀναφέρει ὅτι ἔξω τῆς Ῥώμης παρὰ τὴν πύλην τῆς Καπύης, ὅπου τὸ μνημεῖον τῶν Σκιπιώνων, ὑπῆρχον τρεῖς ἀνδριάντες, τῶν ὁποίων δύο ἀνῆκον εἰς τοὺς Σκιπιώνας καὶ ὁ τρίτος

εἰς τὸν ποιητὴν Ἔννιον. Ὅταν ἀνεκάλυψαν ὁμῶς τὸν τάφον τῶν Σκιπίωνων, μάτην ἀνεζήτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἐννίου. Τὸ ῥῆμα *putatur* (=νομίζεται, ὑπάρχει ἢ γνώμη) μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦσαν πολὺ βέβαιοι περὶ τοῦ πράγματος. *Maximi, Marcelli, Fulvii*. Ὁ πληθυντικὸς εἶναι δητορικὸς τρόπος. Δὲν πρόκειται περὶ πολλῶν Μαρκέλλων, οὔτε Μαξιμῶν, οὔτε Φουλβίων. Μάξιμος εἶναι ὁ Κόιντος Φάβιος Μάξιμος ὁ ἐπονομασθεὶς *cunctator* (μελλητής), ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ εἶχεν εἰσαγάγει τὴν βραδείαν τακτικὴν πρὸς ἑξάντησιν τοῦ ἀντιπάλου. Μάρκελλος εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Νώλαν καὶ ὁ πορθητὴς τῆς Σικελίας. Φούλβιος εἶναι ὁ Μάρκος Φούλβιος Νουμπίλιωρ, νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν, ὕπατος τὸ 189. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος Φούλβιος, ὁ Κόιντος Φούλβιος Φλάκκος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν β' καρθηδονικὸν πόλεμον ἔλαβε τετρακίς τὴν ὑπατείαν καὶ ἀνέκτησε τὴν Καπύην.

Κεφάλαιον 10.

illum-Ennium. haec = ταῦτα ἐποίησε, τὰ ἀνωτέρω. *hunc=Archieam. in hac* = ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ. *eicio* = ἐκβάλλω. *Rudinum* = τὸν ἐν Ῥωδαιαῖς, διότι πατὴρ τοῦ Ἐννίου ἦσαν αἱ Ῥωδαιαί, πόλις τῆς Καλαβρίας. Ἐκ τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ δήτορος, ἀπὸ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον, ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ Ῥωδαιαὶ δὲν ἦσαν πόλις ἰσοπολίτις (*civitas foederata*) ὅπως ἡ Ἡράκλεια. *recerperunt*: εἰς τὸν Ἐννιον τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐδόθη τῇ μεσολαβίᾳ τοῦ Φουλβίου τὸ 184 π. Χ.

23. *nam*. Αἰτιολογεῖ ὀλόκληρον πρότασιν παραλειπομένην, ὡς εὐκόλως νοουμένην. «Μήπως δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι περισσοτέρου λόγου ἀξία εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις τῆς Λατινικῆς; ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι κλπ.» *percipi* (= *percipio*) = ὅτι δρέπεται, ἀποκτάται. *exiguus* = βραχύς, μικρός. *sane* = προφανῶς. *contineo* = συνέχω, περιορίζω. Ἡ ἔννοια: ὅθεν ἂν τὰ κατορθώματά μας ἔχουν ὡς ὄριον τὰς ἐσχάτας χώρας τῆς οἰκουμένης, τοῦ κόσμου. Εἶναι ρητορικὴ ὑπερβολὴ δικαιολογουμένη ἐν μέρει ἐκ τῶν τελευταίων κατορθωμάτων τοῦ Πομπηίου εἰς Ἀσίαν. *eodem... quo* = ἐκεῖ, ὅπου. *tela* = arma. *manum* = exercitum ἢ copiarum. *quod* = αἰτιολογικόν. *cum... tum* = καὶ... καί. *scribitur* = σχεδὸν ἀπροσώπως, γράφεται. *de vita dimiscant* = περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται, ἀγωνίζονται μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς τῶν. *periculorum et laborum* ἐννοεῖτ. ἀντικ. *incitamentum* =

παρόρημα πρὸς κινδύνους καὶ πόνους. Græca - Latīna. Μολονότι ὁ Κικέρων ὁμιλεῖ μετὰ τινος ὑπερβολῆς ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸ συμφέρον τοῦ πελάτου του, ἐν τούτοις ἡ ὁμολογία τοῦ ῥήτορος, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔχουν μεγαλύτεραν ἀξίαν τῶν λατινικῶν εἶναι πολύτιμος. Ἐκ τῆς ἀπόψεως εὐρύτερας διαδόσεως βεβαίως τὰ λατινικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐξαπλοῦνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ῥήτωρ ὅμως κυρίως ὁμιλεῖ περὶ μείζονος ἀξίας. orbis terræ. Τοῦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους θὰ δικαιολογηθῆ περισσότερον, διότι οἱ Ῥωμαῖοι πραγματικῶς διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν Γαλατίαν, Γερμανίαν καὶ Βρετανίαν ἤγγισαν τὰ ὅρια τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

24. atque . . . tamen = καὶ ὅμως. qui εἰσάγει ἀναφ. αἰτιολ. πρότασιν, διὰ τοῦτο τὸ qui = quia tu. præcōnem = κήρυκα, ὑμνητήν. extitisset τοῦ exsto = ὑφίσταμαι. contēgo = συγκαλύπτω. obruo = καταχώννυμι, κατακαλύπτω. quid = τί, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ νέον παράδειγμα. cum virtute fortunam adæquavit = ἐξίσωσε πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ τὴν τύχην, ὑπῆρξε δηλ. τόσον τυχηρὸς ὅσον καὶ ἄνδρειος. contio = σύνοδος, συνέλευσις. viri δηλ. οἱ στρατιῶται τοῦ Πομπηίου. rustīci = ἀγρόται. milites = στρατιῶται, ἐπομένως καὶ ἐκ τῆς προελεύσεώς των (rustīci) καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν διήγον (milites) ἀνίκανον νὰ κρίνουν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ποιητικῶν ἔργων. dulcēdo = γλυκύτες. particeps = μέτοχος. illud, δηλ. τὴν ἀπονομήν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου. arripōbo = ἐπιδοκιμάζω. Sigēo. Τὸ Σίγειον, ἀκρωτήριον εἰς τὴν Τρῳάδα, ὅπου λέγεται, ὅτι ἦτο ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως. Magnus. Ἡ κολακεία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πομπηίου, ὁ ὁποῖος ἠρέσκετο ἀκούων νὰ ὀνομάζεται μέγας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὸν Πομπηίου, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη 24 ἐτῶν, ὁ Σύλλας. Ἐκτοτε παρέμεινε ὡς σταθερὸν ἐπίθετον τοῦ Πομπηίου, ὅπως μαρτυροῦν καὶ νομίσματα τῶν χρόνων ἐκείνων. Theophrānem Mytilenæum = Θεοφάνης ὁ Μυτιληναῖος συχνὰ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος. Ἦτο ἔμπιστος καὶ ἀγαπητὸς τοῦ Πομπηίου. Οἱ Μυτιληναῖοι μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ ἀπένευμαν θείας τιμᾶς. civitate donavit. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, ἀλλὰ δι' εἰδικῶν νόμων παρεχωρήθη τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλους στρατηγοὺς, τὸν Μάριον, τὸν Πομπηίου. Ἄλλοι πάλιν, ὅπως ὁ Σύλλας,

λας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἄνευ νόμου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

25. credo=πιστεύω. Ἡ φυσικὴ σειρὰ τῶν λέξεων: non potuit perficere ut ab alio impatore civitate donaretur. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι, ὅτι ὁ Ἀρχίας, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ τῶν νόμων τὸ δικαίωμα, θὰ ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ λάβῃ παρὰ τινος στρατηγοῦ. hunc=τὸν Ἀρχίαν. libellum=ὑποκοριστ. τοῦ liber=βιβλιάριον. malus=ταπεινός, ἀδόκιμος· subiicio=ὑποβάλλω. tantummodo=τόσον μόνον, ἀναφέρεται εἰς ὅλην τὴν φράσιν· διότι ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ εἶχε κάμει, τόσον μόνον, δι' ἐναλλασσομένων στίχων ὀλίγον διαφερόντων ἀλλήλων κατὰ τὸ μῆκος. fecisset ὑποτ. μετὰ τὸ quod, διότι δεικνύει τὴν σκέψιν τοῦ ποιητοῦ. iubere: ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ videbamus, ea condicione=ἄλλ' ὑπὸ τοῦτον τὸν ὅρον. qui=cum iis, αἰτιολογικὴ ἀναφ. πρότασις. sedulitas=φορτικότης. tamen=ἀντιτίθεται εἰς τὸ mali praeter: τὴν φορτικότητα ἐνὸς ταπεινοῦ (ἀσήμου) ποιητοῦ ἐθεώρησεν ἐν τούτοις virtutem=τὴν ἀρετὴν, τὴν ἰκανότητα ἐν τῷ γράφειν. Sulla ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, ὁ ὁποῖος ἀπένειμε τὸ πολιτικὸν δικαίωμα εἰς τὸν ἐκ Μασσαλίας Ἀρίστονα καὶ ἐννέα κατοίκους τῶν Γαδείρων. vendebat: ὁ Σύλλας ἐπώλει τὰ πράγματα τῶν προγεγραμμένων πολιτῶν. Ὁ Σύλλας ἐξέθετεν εἰς πώλησιν διὰ κήρυκος (per praedonem) ἐνῶ ὁ ἴδιος κατὰ Πλούταρχον «δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος ἐκαθέζετο».

26. per se=δι' ἑαυτὸν, ἀφοῦ ἦτο familiarissimus. qui=ἀναφ. αἰτιολογικόν. ut natis. natis. τοῦ nascor=γεννᾶμαι. pinguis=παχυλός, τραχύς. peregrinus=ξενικός. Q. Metello Pio = ὁ Κ. Μέτελλος Πίος, ὁ ὁποῖος ἐσυγγένευε μὲ τοὺς Λουκούλλους, διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κ. Μετέλλου τοῦ Νουμιδικοῦ καὶ ἐπομένως θεία τοῦ Μετέλλου Πίου, ἦτο μήτηρ τῶν δύο Λουκούλλων. Ὁ Μέτελλος κατὰ τὴν ἀνθυπατείαν του εἰς τὴν Ἰσπανίαν (79-71) διεξήγαγε σφοδροὺς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Σερτωρίου. Ἡρέσκειο εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς στιγμῆς καὶ ἐδέχετο νὰ τοῦ ἀπονέμονται θεῖαι σχεδὸν τιμαὶ διὰ σπονδῶν καὶ θυσιῶν καὶ ἐστεφανοῦτο διὰ χρυσοῦ στεφάνου ἀπὸ Δόξας, αἱ ὁποῖαι κατήρχοντο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐν μέσῳ βροντῶν. Corduba=Κορδοῦη, πόλις τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ῥωμαῖοι γενικῶς κατεφρόνουν τοὺς ἐξ Ἰσπανίας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι κακῶς ἐχειρίζοντο τὴν λατινικὴν. Ἐν τούτοις ὀλίγον βραδύτερον ἢ Ἰσπανία ἐπρόκειτο νὰ χαρίσῃ εἰς τὰ ρωμαϊκὰ γράμ-

ματα τρεῖς μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τὸν Σενέκαν, τὸν Λουκανὸν καὶ τὸν Κοϊντιλιανόν.

Κεφάλαιον 11.

obscurari = νὰ ἐπισκοτισθῆ. optimus quisque = πᾶς ἄριστος. de contemnenda gloria ἔλξις ἀντι de contemnendo gloriam = περὶ καταφρονήσεως τῆς δόξης. in eo ἀσύνδετον, διότι εἶναι ἐπεξήγησις τοῦ προηγουμένου. praedificatio = ἐγκώμιον. nobilitas = ἐπισημότης, δόξα (gloria). despicio = ὑπερορῶ, καταφρονῶ. praedicari ac nominari ἀπροσώπως = νὰ προσγίνεται ἐγκώμιον καὶ δόξα.

27. monumentorum = τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν αὐτός. aditus = τὰς εἰσόδους. comite ὡς ἀφαιρ. ἀπόλυτος = συνοδεύοντος τοῦ Ἐννίου. consecrare = νὰ ἀφιερῶσῃ. quare. Τὸ συμπέρασμα τοῦ ῥήτορος εἶναι διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀνεμένομεν ἐκ τῶν δύο προηγουμένων παραδειγμάτων, ὅτι δηλ. ὁ Φούλβιος ὡς μέσον δόξης εὔρε νὰ τιμῆσῃ τὰς μούσας καὶ τοὺς ποιητὰς. Ὑπερπηδῶν τὸ συμπέρασμα τοῦτο προχωρεῖ περαιτέρω εἰς ἄλλο, ὅτι καὶ οἱ δικάζοντες σήμερον τὸν Ἀρχίαν εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ θέλουν νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομα τῶν μὲ τὴν σωτηρίαν ἐνὸς ἐνδόξου ποιητοῦ. armati-togati. Ἡ ἀντίθεσις ἐγινεν ἐπίτηδες. Οἱ ἄνδρες τοῦ πολέμου εἶναι δύσκολον νὰ σκέπτονται εἰς τὰ τραχέα ἔργα τῶν τὰς Μούσας, ἐνῶ οἱ τηβνοφόροι δικασταὶ ἐν εἰρήνῃ ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ τιμοῦν αὐτάς. abhorreo = ἀφίσταμαι, ἀποτρέπομαι. Decimus Brutus, ὕπατος τὸ 138 π. Χ., ἦτο ῥήτωρ καὶ γενικώτερον φίλος τῶν γραμμάτων. Acci. L. Atticus, ἐκ Πισαύρου τῆς Ὀμβρικῆς (170 - 84 π. Χ.). Ἐγραψε τραγωδίας. Fulvius, ὁ νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Ἐννιος τὸν συνώδευεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμπρακίας (189).

28. id = τοῦτο, νὰ θεραπεύητε δηλ. τοὺς ποιητὰς. verumtamen = ἀλλ' ὅμως. atque... et... que = συνδέονται τρεῖς ἔννοιαι, καί... καί... καί... inchoavit = ἤρξατο, ἐπομένως δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. quibus = θὰ ἐννοήσωμεν ὄχι τὸ versibus, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς προηγουμένης προτάσεως, ὅτι δηλ. ἐπεχείρησε διὰ στίχων νὰ ὑμνήσῃ καὶ ἤρχισεν. Ἐπομένως «τοῦτου ἀκουσθέντος». adornavi = τοῦ ἔδωκα ὅλα τὰ μέσα (διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοῦτο τὸ ποίημα). qua detracta = ταύτης δὲ ἀφαιρεθείσης, ἀποσπασθείσης (δηλ. τῆς ἀμοιβῆς). Ἡ μετοχὴ ὑποθετικὴ = ἂν ἀφαιρεθῆ. curriculum = ἄρμα καὶ μεταφορ. σταδιοδρομία.

29. Ὁ Κικέρων γενικεύει ἐδῶ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε προηγουμένως μόνον δι' ἑαυτὸν. *praesentiret in posterum* πλεονασμὸς=προησθάνετο εἰς τὸ μέλλον. *et si... terminaret*=ἂν ἐτερμάτιζεν. *iisdem regionibus... quibus*=εἰς ταύτας τὰς περιοχὰς (ὄρια), εἰς τὰς ὁποίας. *circumscriptum est*=εἶναι περιγεγραμμένον, περιορισμένον. *neque neque neque*=οὔτε... οὔτε... οὔτε. *frango*=θραύω. *ango*=ἄγχω, πνίγω (κοινῶς πνίγομαι ἀπὸ φροντίδας). *nunc, enim, tunc* ἐνν. τὸ *vero*=νῦν δέ, τώρα ὁμως. *insideo*=ἐπικάθημαι. *virtus*=εὐγενὴς ὁρμή. *stimulis gloriae*=διὰ τῶν κέντρων τῆς δόξης. *non esse mittendam*=ὄτι δὲν πρέπει ν' ἀπολεσθῇ. *nomimis* γεν. ἀντ. εἰς τὸ *commemorationem*=ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματός μας. *adaequo*=ἐξισῶ. *posteritas*=ὁ μετέπειτα χρόνος.

Κεφάλαιον 12.

30. *versamur*=ἀναστρεφόμεθα. *ut sūndeson* μὲ τὸ *arbitremur*=ὥστε νὰ νομίζωμεν. *omnia nobiscum*=πάντα μεθ' ἡμῶν, δηλ. ἀνιμὸς, *corpus, commemoratio* *nomimis nostri*. *cum*=καίτοι. *otiosus*=ἀπράγμων, σχολαῖος. *spiritum duco*=ἀναπνέω. Ἡ ἐξηγήσις καίτοι μέχρι τοῦ ἐσχάτου διαστήματος (τῆς ζωῆς μας) οὐδόλως διάγομεν ἡσύχως καὶ ἀπόνως. *summis ingeniis*=*viris summo ingenio praeditis*=ὑπὸ ἀνδρῶν πεπρωτισμένων δι' ὑψίστου πνεύματος. *expressam*=ἐκτυπωθεῖσαν καὶ *politam*=καλλιτεχνηθεῖσαν. *vero*=τῷ ὄντι. *in gerendo*=ἐν τῷ πράττειν, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔπραττον. *spargo*=σπείρω. *dissemino*=διασκορπίζω. Ἡ ἔκφρασις διὰ τῶν δημάτων τούτων γίνεται ποιητικὴ: *sive - sive*=εἶτε-εἶτε. *affutura est... pertinēbit* ὁ α' περιφραστικὸς μέλλον δεικνύει τὸ μελλοντικῶς ἀβέβαιον, ἐνῶ ὁ β' ἀπλοῦς τὸ μελλοντικῶς βέβαιον καὶ τὴν πεποίθησιν τοῦ ῥήτορος. *affutura est, τοῦ absum*=ἄπειμι. *imagines*. Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς Ῥωμαίους *imagines* ἦσαν καὶ τὰ κήρινα ὁμοιώματα τῶν προγόνων τὰ τοποθετημένα εἰς τὸ ἄτριον τῶν οἰκιῶν.

31. *quare*: δι' αὐτοῦ εἰσάγεται τὸ συμπέρασμα ὅλου τοῦ λόγου. *rudor*=σωφροσύνη. *amicorum* νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ *dignitate. cum - tum*=τόσον... ὅσον, καί... καί, ἀντὶ νὰ εἴπῃ *ab amicis cum illustribus tum vetustis*=ὑπὸ φίλων καὶ ἐπιφανῶν καὶ ἀρχαίων. *convēnit*, ἀπρόσ. ἀρμόζει. *existimo*=θεωρῶ, νομίζω. *causa vero eius modi quae*=*cuius causa sit eius modi ut ea... cau-*

sa = ὑπόθεσις. recentibus = τοὺς προσφάτους οἰκείους κινδύνους καὶ ἡμετέρους καὶ ὑμετέρους· ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. profiteor = ὑπισχνοῦμαι. eo numero ἀντὶ est e numero eorum, qui... sunt habiti πληθ. διότι τὸ numero εἶναι περιληπτικὸν = ἐθεωρήθησαν. itaque dicti = et tales dicti sunt = καὶ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν. accipiatis νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ προηγούμενον ut eum. potius = magis = μᾶλλον. humanitas ἐνταῦθα = ἐπιείκεια, ὅπως καὶ τὸ acerbitas = αὐστηρότης.

32. quæ = οὐδ. ὅσα. pro = κατά, συμφώνως. confido = πέπεισμαι, ἐν τῇ ἀντιθέσει πρὸς τὸ spero. iudicialis = δικανικός. communiter = κοινῶς, γενικῶς. quæ firme... ἐρμηνεῖα· ὅσα δὲ ὠμίλησα, ἀσφαλῶς μακρὰν ἐμοῦ καὶ τῆς δικανικῆς συνηθείας καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς καὶ γενικῶς περὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς.

Στοιχειώθεσία, ἐκτύπωσις καὶ βιβλιοδεσία
Τυπογραφεῖον "ΕΣΤΙΑ",

Ἐπιμελητὴς ἐπὶ τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν
ὁ φιλόλογος ΚΩΝ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

